

Goranka Kreačić

Jezero 34
1352 Preserje
Slovenija

DVJESTO GODINA POVIJESTI CELJSKO-SAMOBORSKOGA UMJETNIČKOG RODA WIESNER LIVADIĆ KROZ OBITELJSKE FOTOGRAFIJE

UDK 929.52Wiesner(084.121)

UDK 929.52Tomba(084.121)

Izvorni znanstveni rad

U obiteljskoj zbirci ateljskih portreta Vande Kreačić, rođene Tompa, otkriven je 2012. veći broj fotografija članova obitelji Wiesner i obitelji Tompa iz druge polovice 19. i početka 20. stoljeća. Riječ je uglavnom o fotografijama ženskih i muških članova obitelji, potomcima hrvatskoga skladatelja, pravnika i velikog ilirca Ferdinanda Wiesnera, koji je u ilirskom duhu svoje prezime preveo u Livadić. Sve osobe još nisu u identificirane, ali kroz pregled ateljskih fotografija može ih se sa sigurnošću staviti u vremenski okvir. Članovi obitelji, koji se prate kroz četiri generacije, te njihovi rođaci i prijatelji bili su ovjekovječeni u ateljeima priznatih fotografa na području Austro-Ugarske Monarhije. Ovaj članak nema namjeru te fotografije predstaviti na razini znanstvene rasprave iz povijesti umjetnosti, nego predstaviti članove rodbinski povezanih obitelji Wiesner i Tompa, iz kojih potječu osobe značajne za hrvatsku kulturnu baštinu. Uz opis fotografija donose se i rodbinske veze te detalji iz životopisa. Zbirka fotografija u vlasništvu je Vandina sina Vladimira Gorana Kreačića i nalazi se u Ljubljani. Kad zbirka bude dokumentirana, obrađena i skenirana, poklonit će se Hrvatskomu državnomu arhivu, gdje će biti dostupna za daljnja istraživanja.

Ključne riječi: obiteljske fotografije Wiesner Livadić, obiteljske fotografije Tompa, Kamilo Tompa, Kamilo Wiesner Livadić, Ferdo Wiesner Livadić, Branimir Livadić, Ivan Reichherzer, Franjo Czihak

Uvod

U obiteljskoj zbirci Vande Kreačić, rođene Tompa (1925–2014), pronađeno je oko 60 fotografija, snimljenih u drugoj polovici 19. i na početku 20. stoljeća. Vanda Kreačić bila je prapraunuka hrvatskoga skladatelja i ilirca Ferde Wiesnera Livadića (rođen kao Franz Ferdinand Weisner, 1799–1879) i unuka Wande Wiesner Livadić,¹ udane Tompa, koju se u članku najčešće susreće. U članku su predstavljene fotografije četiriju generacija roda Wiesner, od Ferde Wiesnera Livadića do njegovih praunuka Janka i Kamila Tompe.

Jedan dio zbirke fotografija članova obitelji Weisner i obitelji Tompa čini 30 takozvanih posjetnica ili *carte de visite* (dalje CDV), rađenih u Disderijevu formatu 6 × 9 cm (A. A. E. Disdéri); nalijepljene pak na karton/litografiju mjere su im nešto veće 6,5 × 10,5 cm. U članku je predstavljen izbor portreta s formatom posjetnice, ali i drugih formata. Na njihovoj poledini nalaze se adrese i podatci o fotografskim ateljeima u kojima su snimljeni, a ako je bilo moguće, napisan je i status fotografa, na primjer dvorski fotograf (k. k Hof-Photographer) ili fotograf Jugoslavenske Akademije znanosti i umjetnosti. Fotografije su kaširane na tvrdi karton, a za neke je moguće utvrditi i mjesto gdje su litografija/karton napravljeni.

Sve su fotografije snimane u ateljeima priznatih fotografa toga doba. Fotografije formata CDV iz obiteljske zbirke Vande Kreačić radili su Fritz Luckhardt, Ludwig Angerer, Julius Gertinger i Adèle Perlmutter iz Beča, Nikolas Stockman, putujući fotograf (Temišvar, Pančevo, Zagreb, Beč), Ilario Carposio i Giuglielmo/Wilhelm Vessel iz Rijeke, Janos Lojanek iz Nagy Varadona/Velikog Varadina, Stjepan Lypoldt iz Varaždina, Leopold Bude iz Graza, A. A. E. Disdéri iz Pariza, Anton Suppan/Ante Župan i Franz Braun iz Karlovca, Johann/Ivan Arzenšek, (Sisak, Samobor, Novo Mesto, Brežice) te Rudolf Mosinger, Ivan Standl, braća Varga i atelje Weinwurm & Kellemen iz Zagreba.

Uz klasične ateljerske portretske fotografije u zbirci ima i nešto figuralnih portreta snimljenih u obveznom scenskom standardu, što osim zastora uključuje i stilski namještaj, kao što su stolice i stolići. Na dijelovima namještaja ili pored nje ga nalaze se različiti dodatci (akcesoriji), poput sobnoga cvijeća, knjiga (L. Angerer), ogromnih cvjetnih aranžmana (J. Gertinger), kutija (F. Luckhardt) ili dječjih igračaka (I. Standl).

Potkraj 19. st. polako nestaju fotografski ateljei, koje početkom 20. st. zamjenjuju prava fotografska poduzeća. U zbirci fotografija Vande Kreačić postoje i fotografije snimljene u jednom takvom »poduzeću«, primjerice u ateljeu fotografa Rudolfa Mosingera, osnivača Prvoga hrvatskog artistskog zavoda i pionira hrvatskoga svjetlotiskarstva.

Gotovo svi portreti formata CDV snimljeni su između 1860. i 1907. Fotografije arhitekturnih zdanja koje su dodane za ilustraciju obiteljske povijesti snim-

¹ U članku se Wandi piše djevojačko prezime, a samo nakon 1901. dopisuje se udana Tompa ili udovica Tompa.

ljene su oko 1910. i u vrijeme raspada Monarhije. U članak su uključene još neke zanimljive fotografije obitelji Tompa koje nisu dio ateljerskih portreta, nego su drugih formata, ali zbog svoje dokumentarne vrijednosti upotpunjuju sliku o obiteljima Wiesner i Tompa.

Uz 30 fotografija u formatu posjetnice – CDV – nađeno je oko 30 fotografija u formatu dopisnice te nekoliko većih, a sve datiraju s kraja 19. i početka 20. stoljeća. Većinom su bile snimljene u ateljeima Rudolfa Mosingera i braće Varga. Među njima su ponovno ateljerski portreti obiteljskih članova, od kojih se neki ne mogu identificirati, te portreti rođaka i obiteljskih prijatelja. Samo tri fotografije na poledini imaju natpise, s pomoću kojih se mogu identificirati. Među njima se ističe mlada ljepotica, koja je 1892. napisala posvetu prijateljici Wandi Wiesner Livadić, potpisavši se pritom kao Milena von Dornberg. Bila je to Emilie Hrzić de Topuska te baronica i operna pjevačica von Dornberg, koja se te godine udala za princa Heinricha von Hessena und bei Rhinea.

Nije suvišno dodati da je osim fotografija pronađeno i nekoliko pisama unuke Wande Wiesner Livadić i njezina brata Branimira te, kao najzanimljiviji dokument, njezin spomenar od 1888. do oko 1892. U njemu su posvete prijatelja, koji se nažalost nisu svi potpisali s prezimenom, ali među onima koji se jesu nalaze se: Wandina bratića, samoborskoga podnačelnika i saborskoga poslanika Marka Bahovca, sestričinu Anu Bahovec, »simpatičnoj vili plesačici« u spomenar se upisao i njezin »štovatelj« pravnik i predstojnik Kotara zagrebačkoga Milan Ključec, samoborski župan Franjo Reizer, brat dr. Branimir Livadić, Konrad Buzina, Ivan Preppel te prijateljice Paulina Paraunsperger, Isabella Köhler, Draga Derchich, Slava Lopašić itd.

Radi lakšega razumijevanja i obiteljskoga povezivanja različitih osoba u članak su dodana i dva grafička prikaza. U jednom su prikazani i predci Ferde Livadića s majčine strane, a u drugom njegovi potomci, uglavnom po najstarijemu sinu Kamilu Wiesneru Livadiću, jer se oni u ovom članku najviše spominju.

Rod Wiesnera potječe iz štajerskoga Celja, ali to se može reći samo uvjetno. U Celju se nije rodio nitko osim Ferde, njegovih sestara i majke Terezije Dornigg. U celjskoj župi nisu bili rođeni ni Ferdin otac Franjo, ni djed po majčinoj strani Urban Dornigg, ni pradjed Ignacije Wersin.² Po drugoj strani tamo su se vjenčali Ferdin otac, djed po majčinoj strani i pradjed.³

Za sada se može samo nagađati odakle su Wiesneri, ali i predci po majčinoj strani došli u Celje. Kroz dvjesto godina⁴ iz tog je roda poteklo nekoliko osoba koje su pridonijele hrvatskoj kulturnoj baštini: Ferdo Wiesner Livadić, Kamilo Wiesner Livadić, Branimir Livadić i Kamilo Tompa.

² SI NŠAM – Celje, RMK (matične knjige rođenih) 1651–1667., 1677–1723., 1724–1752.

³ SI NŠAM – Celje, PMK Celje (matične knjiga vjenčanika) 1694–1768., 1769–1806.

⁴ Dvjesto godina, ili točnije 190, raspon je od godine rođenja skladatelja Ferde Wiesnera Livadića (1799) do godine smrti njegova pravnuka, slikara Kamila Tompe (1989).

U članku se donosi izbor od 27 fotografija. Uz podatke o samoj fotografiji (autor, adresa, format), u osnovnim su crtama predstavljeni i fotografi. S pomoću datuma nastanka slike pokušalo se identificirati osobe na fotografijama. Nadalje, opisani su i neki detalje iz života članova obitelji Wiesner i Tompa, a radi lakšega razumijevanja u genealoškoj su skici predstavljene i rodbinske veze osoba o kojima se piše.

Gotovo sve su fotografije crno-bijele albuminske,⁵ a samo je nekoliko njih u tehnici srebrne želatine, kalotipije i kolodija.⁶ Fotografijama u članku dopisane su te zadnje tri tehnike, dok su one bez zapisa albuminske.

Na kraju je kao prvi prilog dodan popis fotografija koje su opisane u članku. Drugi je prilog matična knjiga krštenih u koju je upisan i Ferdo Wiesner Livadić, a treći skenirani vjenčani list Ferdinih roditelja Franza Wiesnera i Terezije Dornigg.

Franjo Wiesner, sudski pristav iz Celja, preuzeo je nakon smrti svoje sestre Elizabete Tisztapataky upravljanje nad posjedom i kurijom u Samoboru, gdje je za ilirskih provincija radio kao mirovni sudac.

Izbor ateljskih portreta članova obitelji Wiesner Livadić i obitelji Tompa

Ferdo Wiesner Livadić (1799–1879)

Pregled izbora počinje s fotografijom 1, skladatelja i narodnoga buditelja, »ilirca« Ferde Wiesnera Livadića. Njegov figuralni portret snimljen je u ateljeu Wilhelma Vessela. Tu je Ferdo već stariji gospodin, kojega F. Kuhač opisuje kao još jakoga i snažnoga čovjeka i u dubokoj starosti:⁷ »Livadić je bio maloga stasa, ali čvrst i krupan te retko⁸ kada bolovao. Još u osamdesetoj godini svog života bio je umom čil i tjelesno zdrav.« Budući da je biografija Ferde Livadića općepoznata i da je o njegovoj glazbi napisano dosta rasprava,⁹ u članku su istaknuti samo neki, dosad nepoznati detalji iz njegova života te iz života njegovih potomaka. Poznat je i njegov prinos ilirskom pokretu, zato se ti općepoznati podatci ovdje neće ponavljati. U duhu ilirskoga pokreta Ferdo je kao odrasla osoba preveo svoje njemačko

⁵ Prema *albumin*, tučeni bjelanjak.

⁶ Fotografije posjetnice i kabinetske portrete pregledala je Lucija Planinc, restauratorica i konzervatorica Državnoga arhiva RS//Republike Slovenije, i s velikom vjerojatnošću ocijenila tehniku izradbe. Potrebno je dodati da bi za točniju analizu tehnike bilo potrebno upotrijebiti agresivniji pristup, što zasad nije bilo potrebno.

⁷ Kuhač, F. *Ilirski glazbenici. Prilozi za poviest hrvatskoga preporoda*. Zagreb: Matica Hrvatska, 1893., str. 45–46.

⁸ Tako je zapisano u izvorniku.

⁹ Uz nezaobilaznoga Franju Ksavera Kuhača i njegove *Ilirske glazbenike* spomenimo još Kuhač, F. K. *Korespondencija I/2* (1863) [pripremio Ladislav Šaban]. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. Izvori i dokumenti 2(1992), gdje se mogu naći neki podatci o obitelji Wiesner. Sljedeće je djelo opširni zbornik radova, *Ferdo Wiesner Livadić – život i djelo*, s muzikološkoga skupa održanog u Samoboru 8. studenoga 1992. Zagreb: Hrvatsko muzikološko društvo, 2003. U tom je zborniku objavljena i bibliografija radova o Ferdi Wiesneru Livadiću do oko 2000. Noviji je članak: Kos, K. Začeci solo pjesme kao umjetničke vrste u Hrvatskoj. *Muzikološki zbornik/Musicological Annual* (Ljubljana). 2(2006), str. 25–39.

prezime Wiesner u Livadić. O samom prezimenu i njegovu izvoru bit će riječi poslije.

U Nadbiskupskom arhivu (*Nadškofijski arhiv*) u Mariboru čuvaju se matične knjige iz Štajerske, iz kojih se saznaju sljedeći podatci: Ferdo Wiesner Livadić rođen je kao Franz Ferdinand Wiesner 30. svibnja 1799.¹⁰ u Celju, na adresi *Celje mesto* 62. Njegov otac bio je Franz Wiesner, sudski pristav (*jurassor*), mati Maria Theresia rođ. Dornigg. Kumovi maloga Ferde i njegove godinu dana starije sestre Franciske Kunigunde bili su očeva sestra Elisabetha Tisztapataky¹¹ rođ. Wiesner i majčin brat Joseph Dornigg, posjednik i vlasnik Zimskog dvorca (*Forsthoff*) kraj Ložnice u blizini Celja. Osim Kunigunde, koja je umrla još kao dojenče, i Ferde, imali su Franz/Franjo i Terezija još dvije kćeri: Josepha Amalia rođena je 1801., a Karolina Maria 1806. Nažalost, kod vjenčanja Franca Wiesnera i M. Terezije Dornigg¹² (26. 12. 1795) nisu pronađena imena njihovih roditelja, zato je bilo potrebno pregledati još puno drugih matičnih knjiga iz kojih je bilo moguće dobiti nešto jasniju sliku o precima Ferde Livadića. Valja spomenuti da u njima prije 1795. nije bilo moguće naći prezime Wiesner, što znači da je Ferdin otac Franjo kao državni službenik mogao doći u Celje iz bilo kojega kraja Monarhije, pa je daljnje istraživanje predaka Ferde Livadića po očevoj strani nemoguće. Tu se svakako mora naglasiti da je Franjo Wiesner u matičnoj knjizi vjenčanih¹³ zapisan kao Wiser, ali i da to jedini put kad se prezime pojavljuje tako zapisano.¹⁴

Mnogo poslije Ferdin je unuk, hrvatski književnik i literarni teoretičar dr. Branimir Livadić istraživao svoje slovenske korijene. Tada mu je neki slovenski kolega rekao da je Wiesner u biti slovensko prezime Višnjari, kojega još ima mnogo u okolici Celja, te dodao da su Višnjari kao državni službenici svoje prezime germanizirali u Wiesner. O tom će malo više riječi biti u odlomku o Branimiru Livadiću.

Nešto više sreće bilo je u istraživanju predaka Ferde Wiesnera Livadića po majčinoj strani. Otac Ferdine majke Marije Terezije (rođene 9. 10. 1767) bio je slikar Urban(us) Dornigg, majka Anna Maria Elisabetha Wersin. Međutim, i Urban Dornigg¹⁵ morao je doći, vjerojatno kao putujući slikar, iz nekoga drugog kraja, jer se i to prezime (kao i Wiesner) prije njegove ženidbe u Celju ne pojavljuje. A i

¹⁰ SI NŠAM – Celje, sv. Danijel, RMK 1794–1801., str. 92.

¹¹ Elisabetha Wiesner bila je udana za Franju pl. Tisztapatakyja, potomka stare ugarske plemićke obitelji (Nagy, I. Nagy, I., Friebeisz, I. *Magyarország családai: Czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. Vol. 11–12, str. 228). URL: (19. kolovoza 2012):

<http://books.google.si/books?id=CfkUAAAAYAAJ&printsec=frontcover&hl=sl#v=onepage&q&f=false>

¹² SI NŠAM – Celje, sv. Danijel, PMK 1769–1804., str. 147.

¹³ Isto.

¹⁴ Prezime Wiesner u Austriji je često, posebno njegova varijanta Wieser. Po mišljenju dr. Silva Torkara iz SAZU (Slovenska akademija znanosti i umjetnosti) izvor je prezimena ili iz toponima ili iz mikrotoponima *wiese* – travnik (livada) (elektronička pošta: Torkar, S.: RE: Wiesner).

¹⁵ Tog prezimena danas ima u Sloveniji u oblicima Dornik i Dornig. Po mišljenju Silva Torkara nastalo je iz prezimena Dvornik.

prezime Wersin¹⁶ pojavljuje se u celjskim matičnim knjigama tek nešto prije, početkom 18. stoljeća. Tako je moguće slijediti još samo roditelje njegove bake A. M. Elizabete Wersin, a riječ je o pisaru Ignatyju Franciscusu Wersinu i Virginiji Gertrude Rednegger, iako se zbog nekih nejasnoća pri upisu to mora uzeti s određenom zadržkom.

Iz tih se podataka može izvući zanimljiv zaključak: većina dosad poznatih muških predaka Ferde Livadića došlo je u Celje iz drugih krajeva Monarhije i tamo se oženilo s domaćim djevojkama, koje su u gradu živjele tek drugu generaciju.

Neki su došli kao državni službenici, primjerice Ferdin otac Franz kao sudski pristav i pradjed po majčinoj strani Ignacije kao pisar. Ferdin djed po majčinoj strani Urban Dornig bio je putujući slikar, pa je vjerojatno bio ovisan o zasebnim naručiteljima.

Fotografija 1: Franz Ferdinand Wiesner, poznatiji kao Ferdo Livadić, oko 1870. Foto: Wilhelm (Giulielmo) Vessel, Rijeka. CDV ili posjetnica, format na kartonu 6 × 10,5 cm.

Franz Wiesner živio je u Celju na trima različitim adresama. Prvo dijete, Franciscu Kunigundu, dobio je 1798. na adresi Celje Mesto/Stadt 200, Ferdo se rodio 1799. na adresi Celje Mesto 62, a Josipa Amalija i Karolina Marija rodile su se 1801. i 1806. na adresi Celje Mesto 111. To su podatci zanimljivi stoga jer je na toj adresi, Celje Mesto 111, živjela i neka Barbara Wisner, koja je umrla 1809. u 75-oj godini života.¹⁷ Vjerojatno je to bila majka Franza Wiesnera i baka Ferde Wiesner Livadića, što je novi podatak za istraživanje Ferdininih predaka s očeve strane.

Zanimljivo je da je prema nekim podacima Ferdo imao i plemićki naziv *von Wiesenfeld*.¹⁸ Franjo Kuhač u svojoj knjizi opisuje kako je prva objava toga podatka u *Vijencu* izazvala val kritika i ogorčenja samoborskoga plemstva, koji su tomu proturječili. No Kuhač navodi i sadržaj Ferdina pisma Velimiru Gaju od 7. I. 1868. U njemu navodi još jedan razlog promjene svojega prezimena u Livadić. U Zagrebu je naime bio još jedan Wiesner,¹⁹ koji se također bavio glazbom, pa je Fer-

¹⁶ Prezime Wersin po mišljenju Silva Torkara iz SAZU još uvijek postoji u Sloveniji u oblicima Berzin i Brzin. Vjerojatno proizlazi iz osobnog imena Brz, odnosno pridjeva brz, okretan (Torkar, S.: RE: Wiesner). U obliku Wersin pojavljuje se i danas u Austriji, Švicarskoj i Bavarskoj.

¹⁷ SI NŠAM – Celje, matična knjiga umrlih, 1808–834.

¹⁸ Kuhač, F. *Ilirski glazbenici*. Zagreb: Hrvatska matica, 1893., str. 6.

¹⁹ Karl Georg Wisner von Morgenstern (1783–1855) došao je 1818. kao pravnik iz Arada na dvor J. Erdödyja u Varaždin, poslije u Zagrebu postao vodeća glazbena ličnost toga doba (Bezić, N. Prilozi za biografiju Georga (Jurja) Karla Wisnera von Morgensterna uoči 150. obljetnice smrti. *Arti musices* (Zagreb), 35 1(2004), str. 47. URL: <http://dizbi.hazu.hr/?sitetext=346> (14. srpnja 2014).

di dobrodošla promjena prezimena u Livadić kako bi ne bi došlo do njohove zamjene: »on je bio von Morgenstern, ja sam von Wiesenfeld, mađarski plemić, ali hvala lijepa sada za takvo plemstvo; ne budemo za njega nikada znali niti ga na vidjelo dali.«²⁰

Ako je to zaista tako bilo, nije bilo ništa neobično. Još od Marije Terezije kraljevska je kancelarija svojim višim državnim dužnosnicima nakon 30 godina službe zbog njihove vjernosti kralju i domovini podjeljivala nasljedne plemićke naslove, i to je bilo tzv. činovničko plemstvo.

Iako namjera nije bila utvrđivati vjerodostojnost tih izjava, ipak se moraju spomenuti detalji koji pokazuju da Wiesneri nisu mogli bili autohtoni Slovenci iz okolice Celja i da su kao državni činovnici svoje prezime Višnjar germanizirali u Wiesner. Tako je mislio Ferdin unuk Branimir Livadić, ali kad se povežu dosad poznati podatci o Ferdinandim predcima može se zaključiti sljedeće:

– već Ferdina teta, očeva sestra Elizabeta pl. Tisztapataky bila je udana za plemića, i to ne za nekoga nepoznatog, nego za Franju Tisztapatakyja, pravnika i prvoga savjetnika hrvatskoga bana Franje Balassa de Gyármátha (1785–1790), koji je tvrdom rukom uvodio radikalne demokratske reforme kralja Josipa II. Teško se može misliti da je Elizabeta bila iz neke nepoznata obitelji iz okolice Celja i da se udala za plemića koji je u Hrvatsku došao iz Ugarske. Gdje bi se sreli? U Višnjarima kraj Celja? Sigurno je da to nije moglo biti tako, ali zato postoje naznake da su Wiesneri došli u Celje ili iz Hrvatske ili Ugarske!

– samoborski muzej bilježi Ferdinandu majku Tereziju Dornigg također kao plemkinju. Ni tu zasad ne postoji vjerodostojan podatak²¹ koji bi to potvrdio, ali se o tom može posredno ponešto zaključiti. Prema tomu bi Franz Wiesner, koji je došao u Celje kao državni službenik, tamo upoznao domaću djevojku iz kruga maloga plemstva. Iz upisa u matičnu knjigu rođenih saznaje se da je drugi kum Ferde Wiesnera Livadića bio neki Joseph Dornigg, vjerojatno Terezijin brat, koji se navodi kao vlasnik dvorca Forsthofa ili Gozdnoga dvora u Ložnici kraj Celja.

Iako gospodar ovećega posjeda,²² Ferdo nije bio dobar gospodar. Kako bi održao status dobrostojećega, živio je iznad mogućnosti te je godinu za godinom, bez znanja obitelji, izdavao mjenice bogatomu trgovcu Baueru, koji je nakon njegove smrti postao vlasnikom dvorca. Ferdin prauk Kamilo Tompa znao je više puta pričati anegdotu u svezi s tim. Naime, kad su se nakon Ferdina pogreba sva njegova djeca našla u dvorcu na podjeli ostavštine, u salon je ušao čovjek s crnim klobukom i mahao s listovima papira govoreći »sve ovo ovdje je moje«. Tako su Wiesneri ostali bez svega. Ferdin unuk Branimir Livadić pisao je da su njegovo

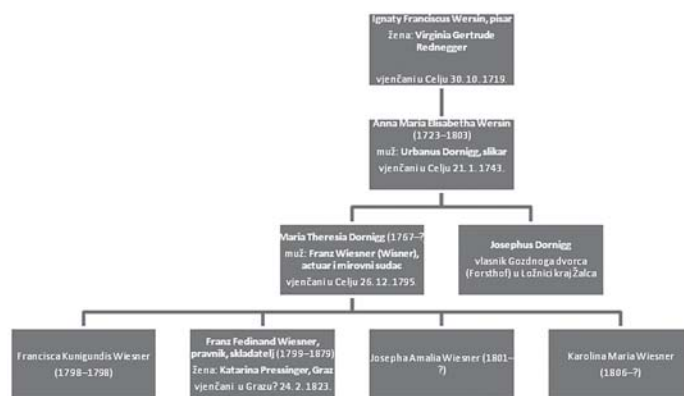
²⁰ Isti, str. 7.

²¹ Uistinu je to samo Ferdin krsni list (SI NŠAM – Celje, sv. Danijel, RMK 1794–1801., str. 92), gdje nečitko piše von Dornigg.

²² U popisu imanja nakon 1848. piše da su 113 selišta u Samoboru dijelili Wiesneri, zajedno s Praunspengerima, Jelačićima i Kiepachima. Popović, Š. Popis imanja Zagrebačke županije u doba ukidanja feudalnih odnosa. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* (Zagreb), 28(1995), str. 289.

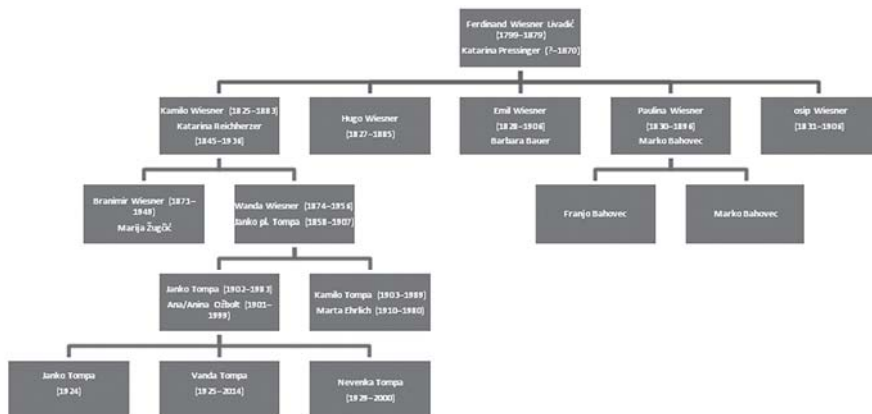
školovanje platili stari ilirci i prijatelji njegova već pokojnog oca Kamila. Kamilo je umro samo četiri godine nakon oca, a iako je bio odvjetnik, kraljevski notar i prvi, premda amaterski, operni pjevač, ostavio je svoju obitelj bez svega. Kamilova kći Wanda udala se je za plemića Janka Tompu iz obližnjega Repišća, ali sudbina joj je namijenila još jedno gorko iskustvo kad je i njezin stariji sin, također Janko, slabim gospodarenjem izgubio svu obiteljsku baštinu, pa je zadnje godine života provela u unajmljenom stanu u Zagrebu.

Predci Ferde Wiesnera Livadića po majčinoj strani

Dijagram 1: predci Franza Ferdinanda Wiesnera (Ferde Livadića) po majčinoj strani. Kako se vidi, majka Marije Terezije Dornigg, koja je bila rođena 1767., u vrijeme rođenja kćeri imala je 44 godine; ne zna se za ostalu djecu osim za Josepha/ Josipa, koji je bio krsni kum nećaku Ferdi.

Potomci Ferde Wiesnera Livadića od najstarijega sina Kamila (1825–1883)

Camillo Wiesner Livadić (1824–1883)

Mladi Camillo (dalje Kamilo) odrastao je u dvorcu svojega oca u Samoboru, gdje su svakodnevno odzvanjale očeve skladbe. Iako je bio školovan za pravnika, a obnašao je i službu kraljevskoga bilježnika, mladi se Kamilo (fotografije 2 i 3) u kreativnoj okolini razvio i u dobroga pjevača.²³ Nikad nije postao profesionalni izvođač, ali je ipak u hrvatskoj glazbenoj povijesti zapisan kao jedan od prvih opernih (amaterskih) pjevača. Kao 21-godišnji mladić nastupao je u prvoj hrvatskoj operi *Ljubav i zloba* Vatroslava Lisinskog, a uz njega je nastupila Šidonija pl. Rubido, rođena grofica Erdödy. Kao drugi bas u kvartetu Ognjena pl. Štrige nastupao je po cijeloj Hrvatskoj.

Fotografija 2 lijevo: (Vjerojatno) Kamilo Wiesner Livadić u ulozi Vasca u Kreutzerovoj operi *Das Nachtlager in Granada*. Fotografski atelje Stjepan Lypoldt u Varaždinu, 1860–1865. CDV ili posjetnica, format na kartonu 6,5 × 10,5 cm.

Fotografija 3 desno: Moguće Kamilo Wiesner. Fotografski atelje Ludwig Angerer, Beč. Između 1862. i 1865. CDV ili posjetnica, format na kartonu 6 × 10,5 cm.

U Lypoldtovu²⁴ fotografskom ateljeu bila je snimljena fotografija muškarca zrelih godina u kazališnoj odjeći, očito u kostimu iz nekoga poznatog djela iz toga doba. Natpis na fotografiji: *Nachtlager: Vasco*, pomogao je da se djelo identificira, a

²³ Kos, K. Začeci solo pjesme kao umjetničke vrste u Hrvatskoj. Muzikološki zbornik/Musicological Annual (Ljubljana). 2(2006), str. 26.

²⁴ Jedan od prvih varaždinskih fotografa bio je Stjepan Lypoldt (1806–1901), slikar i učitelj crtanja. Njegove prve fotografije datiraju u 1860-te, a 1870. otvorio je fotografski atelje u Zelenoj ulici, koji je poslije preuzeo njegov sin Karlo (Carl). *Hrvatska enciklopedija*.

URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=37686> (20. srpnja 2014).

vjerojatno i osoba koja je na fotografiji. *Noćište u Granadi* (*Das Nachtlager in Granada*) je romantična opera njemačkoga skladatelja *Konradina Kreutzera*, premijerno izvedena 1834. u Beču. Već u 1840-im talijanska putujuća kazališta, »stagione«, izvode novi repertoar, a među njima i *Noćište u Granadi*.²⁵ U operi nastupaju i tri pastira: Vasco (tenor) te Pedro i Ambrož (basevi).

Na fotografiji bi tako mogao biti prvorodeni sin Ferde Wiesnera Livadića Kamilo Wiesner Livadić (1824–1883). No kako se zna da je Kamilo pjevao bas,²⁶ na fotografiji bi mogao biti i netko drugi. Moguće je također da je Kamilo nastupio u ulozi Pedra ili Ambroža, a ne Vasca.

Najranije fotografije nastale u Lypoldtovu ateljeu mogu se datirati u prvu polovicu 1860-ih. Njih se može prepoznati jer na poledini imaju ovalni štambilj, na kojem piše »Photographie S. Lypoldt in Varasdin«, kao što je slučaj i s fotografijom Kamila Wiesnera. Već polovicom 1865. fotografije snimljene u tom ateljeu imaju dvojezični tekst,²⁷ što prilično točno određuje vremenski okvir u kojem je fotografija nastala, tj. između 1860. i 1865., jer na njenoj poledini nema hrvatskoga teksta. Kamilo je u to doba bio star oko 40 do 45 godina, što bi odgovaralo starosti muške osobe na slici.

Sljedeća fotografija snimljena je u ateljeu dvorskoga fotografa Ludwiga Angerera u Beču.²⁸ Zanimljivo je pridodati da je Angererov portret skladatelja Richarda Wagnera iz 1865. snimljen u gotovo identičnoj sceni²⁹ kao i portret (vjerojatno) Kamila Wiesnera. Stilski stol je isti, samo se razlikuju dodatci na stolu, slične su i draperije koje padaju u bogatim naborima na lijevoj strani. Odjeveni su prema tadašnjoj modi, u svijetle hlače i košulje te tamni kratki plašt s leptir-kravatom, koja je kod Wagnera nešto veća. Jedina očita razlika je stilska stolica na Kamilovoj fotografiji.

Na poledini je fotografije jedna medalja, gdje se pod lupom može pročitati samo 1862., što bi značilo da je to medalja s izložbe u Londonu, iako to nije moguće pročitati. Pod njom se nalazi natpis »L. Angerer K. K. Hof-Photograph in Wien«. Tu nema ni medalje iz Berlina 1865., ni iz Pariza 1867., što također ide u prilog tvrdnji da je fotografija Kamila Wiesnera Livadića nastala između 1862. i 1865.

²⁵ Klasika.hr: Opera u Hrvatskoj. URL: <http://www.klasika.hr/index.php?p=article&cid=1162>

²⁶ »Kamilo je imao krasan bas, bio je muzikalan i najbolji interpret otčevih popievaka.« (Kuhač, F. *Ilirski glazbenici. Prilozi za povijest hrvatskoga preporoda*. Zagreb: Matica Hrvatska, 1893., str. 47).

²⁷ Grčević, N. *Fotografija devetnaestog stoljeća u Hrvatskoj*. Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 1981., str. 139.

²⁸ Ludwig Angerer (1827–1879) bio je po magistar farmacije te je kao vojnički farmaceut s austrijskom vojskom ušao u glavni grad Rumunjske, gdje je snimao gradske vedute; bio je jedan od prvih fotografa u Bukureštu. Kad je napustio vojsku, došao je 1858. u Beč, gdje je otvorio svoj atelje, prvi u gradu. Već 1860. postao je dekretom carskog ureda dvorski fotograf. Poznat je po portretima značajnih osoba s dvora, iz politike i umjetnosti, a među njima je i nekoliko najpoznatijih fotografija kraljice Elizabete/Sisi.

²⁹ Angerer, L. Richard Wagner. URL: <http://www.courios.at/cartedevisite1.htm> (11. 11. 2012).

Portret mlade muške osobe (fotografija 4.) snimljen je u fotografskom ateljeu Leopold Budea u Grazu.³⁰ Na poledini piše da se atelje nalazio u Salzamtsgasse 3 neu, što je pomoglo postaviti vremenski okvir i za ovu fotografiju. Iz fotografove biografije³¹ saznaje se da se u Beču rođeni Bude u Graz preselio 1862. Godinu dana poslije otvorio je svoj prvi atelje u Salzamtsgasse 28.³² Na njezinoj poledini nalazi se samo jedna medalja s neke izložbe u Grazu. Bude je na izložbama u Grazu dobio medalje 1869., 1870., 1880. i 1890. Poslije je nagrađivan i na izložbama u Beču, Parizu itd., no tih medalja na fotografiji nema, kao što nema ni njegova naziva dvorskoga fotografa. Bude je u prvom ateljeu ostao 10 godina, kad se preselio na novu adresu. Tako je nešto uži vremenski okvir nastanka fotografije postavljen između 1863. i 1873. Međutim jedna od autorica³³ knjige o Budeu postavlja fotografije s poledinom gdje je samo jedna medalja s izložbe u Grazu 1870. i adresa Salzamtsgasse 3 neu samo u 1871.³⁴ Posve je moguće da je osoba na fotografiji 20-godišnji Franjo Bahovec, nećak Kamila Wiesnera i sin njegove sestre Pauline Wiesner udane Bahovec. Kao bogati poduzetnik amaterski se bavio sa stereofotografijom, no ostavio je bogat opus, koji je tek nedavno pronađen i u manjim dijelom predstavljen javnosti.³⁵

Ženska osoba na fotografiji 5 bila je snimljena u ateljeu Juliusa Gertigera³⁶ u Beču oko 1870. Ova fotografija dosta je izbledjela u odnosu na druge, mnogo jasnije, ali zato malo više fizički oštećene. Na poledini ove fotografije vidi se samo velika srebrna medalja s izložbe u Hamburgu 1868. Zlatne medalje, koju je dobio 1872., na ovoj fotografiji nema, pa tako nema ni njegova naziva dvorskoga fotografa, koji je dobio 1874. Na poledini se vide i dvije riječi koje se ne mogu pročitati, ali se razaznaje godina – 1870.

Sljedeća fotografija pod brojem 6 nastala je u ateljeu Adèle Perlmutter-Heilpern,³⁷ koja je u Beč došla iz Galicije oko 1860. te 1868. postala dvorska fotografkinja.³⁸ Na poledini fotografije vide se adrese dvaju ateljea u Beču (fotografija

³⁰ Leopold Bude (1840–1907) imao je atelje u Grazu. Naziv dvorskoga fotografa stekao je fotografirajući osobe iz europskih kraljevskih i vojvodskih kuća, primjerice belgijske i njemačke (*Königlich Belgischen Hof-Photographen* i *Herzoglich Sachsen-Meiningen Hof-Photographen*).

³¹ Schiffer-Ekhardt, A., Schaukal, B. *Graz zur Gründerzeit. Leopold Bude, k.k. Hof-Fotograf*. Graz: Leykam, 1993., str. 14.

³² Isti, str. 13, 40.

³³ Barbara Schaukal.

³⁴ Isti, str. 44.

³⁵ Fotografije je od Franjina pranećaka otkupio samoborski kolekcionar Josip Horvat. Bahovčevo djelo javnosti je predstavila muzejska savjetnica Marija Tonković 2007. u Cro-Art klubu u Zagrebu. Programski savjetnik Foto Galerije Lang Želimir Košćević dio je Bahovčeve fotografske baštine predstavio u Samoboru 2007 (Galerija Lang), u Zagrebu 2010 (24. zagrebački Salon u Domu hrvatskih likovnih umjetnika), u Parizu 2012 (Muzej dekorativnih umjetnosti) te u Ljubljani 2013 (Galerija Avla, NLB).

³⁶ Julius Gertinger (1834–1883). Prvi je atelje otvorio s partnerom J. Székelyjem 1862., ali već sljedeće godine ima samostalan atelje na Margaretenstrasse 28. Titulu dvorskoga fotografa dobio je 1874.

³⁷ Adèle Perlmutter-Heilpern (1845–1941). Rođena u Galiciji, a u Beč je došla 1869. Fotografski atelje otvorila je s ocem, a suvlasnici su bili njezina braća Max i Wilhelm. Aktivno je radila od 1862. do 1908. Bila je prva i jedina žena koja je dobila naziv dvorske fotografkinje. Atelje je imala na Grabnu 19, a filijale u Bad Ischlu (samo ljeti 1874–1878) i u Beču u *Hotelu Europa* (Asperngasse 2). Od 1880. imala je atelje na otvorenom u Prateru.

³⁸ *Lexikon der Fotografen*. Adele Perlmutter.

7.): jedan na Grabenu 19 u hotelu *Müller*, drugi na Prater Strasse 18 u *Hotelu de L'Europe*. Osim oznake da je dvorska fotografkinja (*k. k. Hof-Fotografin*), vide se i četiri medalje: iz Pariza 1867., iz Hamburga 1868., iz Berlina 1865. te jedna bez oznake godine, ali na njoj piše da je dobila nagradu na festivalu (*Volksfest*) u Linzu. Ako se dobro pogleda lice mlade djevojke u polukrinolini (fotografija 6.), bit će jasno da je riječ o istoj osobi koja je prije identificirana kao Wanda Wiesner.

Fotografija 4 lijevo: Muška osoba iz obitelji Wiesner, moguće Franjo Bahovec. Atelje Leopold Bude, Salzamtgasse 28, Graz, 1871. CDV ili posjetnica, format na kartonu 6,4 × 10,5 cm. Kalotipija, slani papir ili talbotipija.

Fotografija 5 desno: Fotografija neidentificirane ženske osobe iz obitelji Wiesner ili tko od obiteljskih prijatelja. Atelje Julius Gertinger, Margarethenstrasse 28, Beč 1870. CDV ili posjetnica, format na kartonu 6,7 × 10,7 cm.

Fotografija 6: Mlada djevojka iz obitelji Wiesner. Fotografski atelje dvorske Adèle Perlmutter, Graben 19 u Beču, 1873.

Fotografija 7 desno: poledina fotografije. CDV ili posjetnica, format na kartonu 6,5 × 10,5 cm.

Međutim, postoje dvije snažne činjenice prema kojima je fotografija mogla nastati i prije, a onda na slici ne bi mogla biti Wanda Wiesner: prva je godina 1873., napisana na prednjoj strani kartona na kojem je kaširana fotografija, a druga je da na poledini nema i Adèline najznačajnije zlatne medalje iz Pariza 1878. Nakon 1890. atelje je preuzeo njezin brat Wilhelm. Da je fotografija ipak morala nastati prije 1890., dokazuje i natpis na poledini, dvorska fotografkinja (*k.k. Hof-Fotograf-in*), što znači da je u vrijeme nastanka fotografije Adela još radila, jer kad se povukla i atelje prepustila bratu, natpis na poledini promijenio se u dvorski atelje Adèle (*k. k. Hof Atelier Adèle*). Na poledini fotografije vidi se i zabilježena signatura 12319.³⁹

Wanda Wiesner Livadić, udana Tompa (1974–1956)

U obiteljskoj zbirci Vande Kreačić, rođene Tompa, unuke Wande Wiesner Livadić, udane Tompa, nađeno je šest CDV fotografija iz fotografskog ateljea braće Gjuro i Ivana Varga.⁴⁰

Wanda Wiesner Livadić (fotografija 8) bila je unuka skladatelja i pravnika Ferde Wiesner Livadića, kći opernoga pjevača, odvjetnika i kraljevskoga notara Kamila Wiesnera Livadića, sestra književnika Branimira Livadića i majka slikara Kamila Tompe.⁴¹

Fotografija 8: Wanda Wiesner Livadić kao mlada djevojka. Fotografski atelje braće Varga, snimljeno u Ilici 34 u Zagrebu. Oko 1894. Format na kartonu 11 × 16 cm. Tvrdi karton (litografija) na koji je kaširana fotografija bio je izrađen u radionici Türkel & Steiner u Beču.

Ovaj ženski portret snimljen je u ateljeu u Ilici 34. Atelje u Ilici 25 od 1878. do 1893. vjerojatno je vodio Gjuro Varga, stoga se sve fotografije snimljene na toj adresi s velikom sigurnošću pripisuju samo njemu.⁴² Za fotografije nastale nakon 1893., kad je atelje

³⁹ Bilo bi zanimljivo saznati postoje li još djelovodne knjige ovih ateljea i gdje se čuvaju, jer bi se prema njima većina ovih osoba mogla sa sigurnošću identificirati.

⁴⁰ Braća Varga djelovali su u Ilici 25 i 34 u zadnjim desetljećima 19. stoljeća. Gjuro Vargu povjesničari umjetnosti drže za najznačajnijega predstavnika portretske fotografije u Hrvatskoj.

⁴¹ Ferdo Wiesner u ilirskom je duhu svoje prezime preveo na hrvatski kao Livadić. Njegovi su se potomci u dokumentima vodili kao Wiesner, Wisner i Vizner. Branimir je prezime Livadić dosljedno rabio.

⁴² Grčević, N. *Fotografija devetnaestog stoljeća u Hrvatskoj*. Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 1981., str. 104. U to vrijeme je njegov brat Ivan vjerojatno vodio atelje u Velikoj Kaniži.

preselio u Ilicu 34, može se držati da su djelo obojice braće,⁴³ odnosno da su proizašle iz zajedničke radionice. Na portretima je uočljiva svijetlo oslikana pozadina koja se prema rubu slike gubi u bijelo, figure portretiranih nisu istaknute nego se stapaju sa svijetlim tonovima pozadine, što je jedna od glavnih karakteristika u djelu braće Varga iz toga razdoblja.⁴⁴

Tu je Wanda, stara vjerojatno oko 20-ak godina, što znači da je fotografija snimljena oko 1894.

Fotografija 9: Wanda Wiesner Livadić, unuka Ferde Wiesnera Livadića. Fotografski atelje braće Varga, Ilica 34, Zagreb oko 1895.

Fotografija 10 lijevo: fotografija formata 6 × 6 cm, desna 6,8 × 6,8 cm.

Dvije fotografije, pod brojem 9 i 10, iz obiteljske zbirke koje nisu u formatu *carte de visite* nego su manje, tj. obliku su kvadrata promjera 6 × 6 cm. i 6,8 × 6,8 cm. predstavljaju tzv. male portrete u bijelom. Na njima je Wanda Wiesner još kao djevojka. Portreti su snimljeni u ateljeu braće Varga u Ilici 34. Takav je oblik fotografije, gdje dijagonala čini osovinu slike, novina koju su unijeli braća Varga početkom 1890-ih.⁴⁵

Na poledini fotografiji piše: »Uspomen sestrični Pauli, Vanda«. S drugom sestričnom Anom Bahovec Wanda se spominje kao jedna od prvih tenisačica u gradu, i to pod imenom Vanda Livadić. Ana Bahovec⁴⁶ napisala je posvetu u Wandin spomenar 1888–1892. Prvo tenisko igralište u Samoboru sagradio je Franjo Bučar 1894. u dvorištu kuće muža Pauline rođ. Wiesner, trgovca Marka Bahovca (danas Trg kralja Tomislava 6), gdje su Wanda Wiesner i Ana Bahovec redovito igrale tenis. Među prvim tenisačima u gradu bio je i Wandin brat Branimir Livadić.⁴⁷

⁴³ Ista.

⁴⁴ Ista, str. 109.

⁴⁵ Grčević, N. *Fotografija devetnaestog stoljeća u Hrvatskoj*. Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 1981., str. 109.

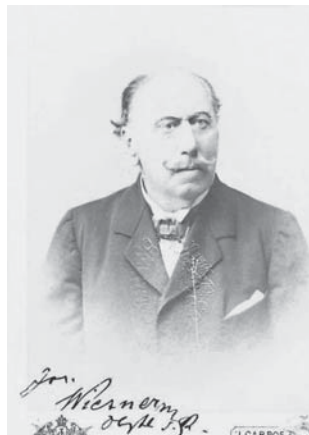
⁴⁶ Ana Bahovec bila je kći Pauline Wiesner, ud. Bahovec.

⁴⁷ Horvat, J. *Samoborski šport 1740–2000*. Zagreb: Samoborski športski savez, 2000., str. 13. Horvat spominje još jednu Anu, Anu Bahovec udanu Dulčić, kćer Wandina 20 godina starijega bratića Marka Bahovca i Ane Šmidhen.

Josip Wiesner (1831–1906)

Svjedoci na Wandinu vjenčanju bili su njezin stric Josip Wiesner, tada već kraljevski potpukovnik u mirovini, i bratić, bogati samoborski poduzetnik Franjo Bahovec,⁴⁸ sin njezine tete Pauline i jedine kćeri Ferde Wiesnera Livadića, koji je hrvatsku kulturnu baštinu obogatio s tek nedavno otkrivenom zbirkom fotografija, kojoj je posvetio gotovo pola stoljeća.

Dva portreta Josipa Wiesnera (fotografije 11 i 12), sina Ferde Wiesner Livadića, koji je bio neoženjen i umro bez potomaka, napravljena su u međusobno gotovo najudaljenijim točkama Habsburške Monarhije. Prva prikazuje kraljevskoga potpukovnika za službe u Velikom Varadinu.⁴⁹ Iz dvojezičnoga, mađarskoga i njemačkoga, zapisa s poledine saznaje se da je fotografija snimljena u ateljeu Johanna/Janosa Lojaneka u Hauptgasse br. 12. O tom fotografu zasad nemamo relevantnih podataka.

Fotografija 11 lijevo: Josip Wiesner, kraljevski potpukovnik s odlikovanjem za vojne zasluge povodom 25 godina službe i medaljom Franje Josipa. Fotografski atelje Johann/Janos Lojanek, Veliki Varadin (Nagy Varadon), oko 1875. CDV ili posjetnica, format 6 × 10 cm.

Fotografija 12 desno: Umirovljeni Josip Wiesner 1902. Fotografski studio Carposio, Rijeka. CDV ili posjetnica, format na karonu 6,8 × 10,5 cm. Kalotipija, slani papir ili talbotipija.

U vjenčanom listu njegove nećakinje Wande nalazi se podatak da je Josip 1901. bio potpukovnik u mirovini. Na fotografiji vidimo i dva odlikovanja, prvo je medalja kralja Franje Josipa, a drugo vjerojatno križ za vojne zasluge koji se do-djeljivao prilikom 25 godina službe. U tom bi se slučaju nastanak fotografije ovako

⁴⁸ Vjenčani list (*Testimonium copulationis*) Wande Wiesner i Janka Tompe (1901), s potpisom župnika Stjepana Kolandera iz Samobora. Iz obiteljskih dokumenata Janka Tompe, brata Wande Tompa Kreačić.

⁴⁹ Mađ. Nagyvárad, hrv. Veliki Varadin, njem. Großwardein, danas Oradea u Rumunjskoj.

rekonstruirao: Josip Wiesner u erdeljskom Velikom Varadinu napunio je 25 godina službe, dobio odlikovanje i, naravno, to odmah ovjekovječio u gradskom ateljeu J. Lojaneka. Kako je rođen 1831., 25 godina službe mogao je napuniti oko 1875., što potvrđuje i portret, koji prikazuje Josipa kao zrelog čovjeka od oko 45 godina.

Na drugoj je fotografiji već umirovljeni kraljevski časnik Josip Wiesner, koji se vjerojatno odmarao na jadranskoj obali i usput se fotografirao u ateljeu Ilaria Carposia, talijanskoga fotografa koji se iz Trenta preselio u Rijeku.⁵⁰ Da je Carposio bio priznat fotograf i izvan granica grada može se razabrati s poledine fotografije, gdje se nalazi niz odlikovanja i kolajna. Tu su, primjerice, kolajne iz Trsta 1882., Budimpešte 1885., Napulja 1886. i 1887., medalje iz Firence s neprepoznatljivom godinom te velika zlatna medalja (*Grande Medaglia D'oro*) iz Nice 1887. U gornjem desnom uglu pečatom je utisnut datum nastanka fotografije; iako oštećen (19 FE ... 02), s velikom se vjerojatnosti može utvrditi da je riječ o 19. veljače (februara) 1902. Na poledini je i adresa ateljea, u prizemlju u ulici Ciotta (*sito in piano terra via Ciotta*).⁵¹

Branimir Livadić (1871–1949)

Branimir Wiesner, poznat i kao Branimir Livadić, te će se nadalje tako pisati u članku, bio je unuk Ferde Wiesnera Livadića, sin Kamila Wiesnera Livadića i Katarine rođene Reichherzer, brat Wande Wiesner udane Tompa i ujak slikara Kamila Tompe.

Fotografija maloga dječaka pod brojem 13 nastala je u ateljeu Nikolausa Stockmanna.⁵² Na fotografiji piše adresa ateljea, Kohlmarkt 1, Wien. Međutim mali Branimir nije snimljen u Beču, što bi se moglo zaključiti iz natpisa na poledini, nego u Zagrebu!

Fotografija 13: Branimir Wiesner Livadić, 1874. Fotografski atelje Nikolaus Stockmann u Zagrebu. CDV ili posjetnica, format na kartonu 6,5 × 10,5 cm.

Karton na kojem je kaširana fotografija napravljen u Beču, jer u donjem lijevom uglu s lupom možemo pročitati *K. Krziwanek, Wien*. Nikola Stockman bio je

⁵⁰ Ilario Carposio (1851–1921) otvorio je atelje u Rijeci 1878. i vodio ga sve do smrti 1921. Fotografski studio Ilarija Carposia bio je jedan od najboljih i priznatih fotoateljea u Rijeci, a i šire.

⁵¹ Kao zanimljivost dodajmo da je kartonska litografija (poledina) na kojoj je nalijepljena/kaširana fotografija napravljena u ateljeu *Kühle & Miksche* u Beču, što je vidljivo u lijevom donjem uglu.

⁵² Nicolas Stockmann (1832–1905) bio je slikar iz Galicije, koji je svoj prvi fotografski atelje imao u Temišvaru. Već 1856. imao je atelje i u Pančevu. Od 1858. bio je Beogradu, gdje je postao dvorskim fotografom Obrenovića. Poslije se preselio u Beč i imao nekoliko filijala po Austro-Ugarskom Carstvu, od Temišvara do Salzburga.

takoreći putujući fotograf, a potkraj 1873. počeo je raditi i u Zagrebu, zajedno sa Franjom Stoklasom,⁵³ zato je fotografija sigurno nastala u Zagrebu, a ne u Beču. Godine 1882. postao je bečkim dvorskim fotografom,⁵⁴ a te nema na ovoj fotografiji.⁵⁵

Kod Stockmanna su sve nagrade i medalje također tiskane na poledini, stoga se s velikom vjerojatnošću može datirati nastanak fotografije maloga Branimira. U sredini se nalazi natpis *N. Stockmann Hof-Fotogr. S. Hobeit Prinz Milan von Serbien*, nad natpisom štambilj na kojem *Von S. M. König Victor Emanuel*. Iznad toga je kolajna sa svjetske izložbe u Beču 1873. Na poledini također piše da je Stockmann, pored ateljea na Kohlmarktu 1 u Beču, imao još filijale u Temišvaru i Pančevu. Dodatan putokaz jesu i rukom dopisane riječi *3 Jahre 8 W(M)on ...*, koje bi se mogle protumačiti kao *tri godine i osam mjeseci*. Ako bi ta interpretacija bila točna interpretacija, a budući da se iz natpisa na kolajni s poledine zna da je fotografija nastala nakon izložbe u Beču 1873. i da je Branimir Livadić rođen 30. rujna 1971., moglo bi se tvrditi da je fotografija snimljena u travnju 1874.

Branimir Livadić⁵⁶ doktorirao je 1895. iz filozofije i književnosti na Bečkom sveučilištu.⁵⁷ Poslije je bio gimnazijski profesor, kazališni ravnatelj, predsjednik hrvatskoga PEN-kluba. Pisati je počeo zarana. Iako je njegov opus nevelik, našao je mjesto u povijesti hrvatske književnosti kao jedan od najradikalnijih predstavnika hrvatske moderne. Kao literarni teoretičar i književnik uvijek je rabio prezime Livadić, pod kojim je i sahranjen na Mirogoju 1949. U njegovoj knjizi *Pjesme i pripoviesti*⁵⁸ nalazi se i kratka priča *Toranj moje rodne kuće*, u kojoj opisuje sretno djetinjstvo u dvorcu djeda Ferde, koje se je naglo prekinulo zbog djedove te ubrzo i očeve smrti.

U *Autobiografiji*, dodatku knjige *Pjesme i pripoviesti*, napisao je da je jednom prilikom istraživao podrijetlo obitelji Wiesner i Dornigg, odnosno predaka po prabaki Mariji Tereziji Dornigg, majci djeda Ferde, jer je vjerovao da je po njima slavenskoga roda. Iako nije napisao kad je istraživao, gotovo je sigurno da je to bilo 1938., kad je kao predsjednik hrvatskoga PEN-a sudjelovao na kongresu jugosla-

⁵³ Grčević, N. *Fotografija devetnaestog stoljeća u Hrvatskoj*. Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 1981., str. 98.

⁵⁴ *Lexikon der Fotografen*. Nikolaus Stockmann.

⁵⁵ U obiteljskoj zbirci nalazi se još jedan portret dječaka, na poledini kojega piše da je nastao u ateljeu N. Stockmann & F. Stoklas. Navedena je adresa također Kohlmarkt 1, a vidi se i medalja s izložbe u Beču 1873. Valja naglasiti da je na njem zapisano samo *Hof-Fotograf*, odnosno više se ne spominje da je bio i dvorski fotograf princa Milana (*Hof-Fotograf S. Hobeit Prinz Milan von Serbien*) kao što je u slučaju prve fotografije. To bi značilo da je druga fotografija snimljena nakon 1882., kad je Stockmann postao i dvorskim fotografom bečkoga dvora. Tako se čini da su F. Stoklas i N. Stockmann i 1882. radili zajedno.

⁵⁶ Upućujemo na predavanje Milovana Tatarina *Novelistika Branimira Livadića*, sa skupa *Književnost i kazalište hrvatske moderne – bilanca stoljeća*, 2001. URL: <http://hrcak.srce.hr/file/109781> (24. srpnja 2014)

⁵⁷ Naslov doktorata bio je *Das Wesen des Lyrischen (Bivstvo liričnoga)*. Nakon djedove i ubrzo očeve smrti, obitelj je materijalno propala. Branimirove studije financirali su prijatelji njegova oca Kamila: gimnaziju zagrebački župan Nikola Badovinac, studij barun Ljudevit Vranyczany-Dobrinović, koji mu je zbog dobrih ocjena nakon prve godine na zagrebačkom fakultetu povisio potporu i poslao ga u Beč.

⁵⁸ Livadić, B. *Pjesme i pripoviesti*. Zagreb: Suvremena biblioteka, 1944.

venskoga PEN-a u Celju i Rogaškoj Slatini.⁵⁹ Na njegovo veliko iznenađenje tom mu je prilikom neki slovenski kolega, čije ime ne spominje, rekao da su i Wiesneri slavenskoga roda. Razložio mu je da su kao državni službenici germanizirali svoje slovensko prezime Višnjar, koje je i danas postoji u okolici Celja.⁶⁰ U matičnim su knjigama⁶¹ zapisana prezimena Wischner, Wihšner, Wisner, Wissner, Wiesser, koja su vrlo slična prezimenu Wiesner. Najmanje prva dva – Wischner, Wihšner – mogla bi biti izvedena iz slovenskoga prezimena Višnjar. Međutim, ta se teza ne može potvrditi, ali ni kategorično odbaciti.⁶² Ono što bitno jest to da u matičnim knjigama nije bilo moguće naći niti jednu mušku osobu prezimena Wisner, Wisner, Wiesner, koja bi godinama rođenja i osobnom imenu mogla biti otac Ferde Livadića, što potvrđuje pretpostavku da su se Wiesneri u Celje doselili iz drugoga dijela Monarhije.⁶³

Nekoliko fotografija iz obiteljske zbirke snimljen o je u ateljeu Ivana Standla, umjetničkog fotografa i fotografa Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.⁶⁴ U zbirci su nađene četiri Standlove fotografije, a u članku se predstavljaju dvije. Na jednoj se dječak i djevojčica, obučeni u bijelu odjeću, naslanjaju na stolac. Dječak ima 6–7 godina, mlađa djevojčica 3–4. Na drugoj je fotografiji ženska osoba

⁵⁹ Silvester, M. 1988. Medklubski sestaneke jugoslovanskih pen klubov v Celju in Rogaški Slatini 1938. *Celjski zbornik* (Celje). 1(1988), str. 149–162.

⁶⁰ Statistički zavod Slovenije bilježi oko 70 osoba s prezimenom Višnjar. Najveći postotak, 82%, još uvijek živi u Savinjskoj regiji, kojoj pripada i Celje.

⁶¹ Matična knjiga rođenih Celje – 8 knjiga, od 1651. do 1840. Matična knjiga rođenih Hoče – 4 knjige, od 1677. do 1778. Matična knjiga vjenčanih Celje – 3 knjige, od 1694. do 1826. i Matična knjiga umrlih Celje – 6 knjiga, od 1757. do 1878.

⁶² Dr. Silvo Torkar misli da nije nemoguće da bi prezime Višnjar/Višnar zapisali u matičnim knjigama kao Wiesner, ali bi to morali tamo provjeriti. Dalje navodi da postoji previše primjera kad su ljudi na pamet govorili o pojedinim toponimima i prezimenima koji su nastajali višekratnim prevođenjem iz jezika u jezik, ali se na kraju pokazalo da je to ipak obična skolastička spekulacija (elektronička pošta: Torkar, S. RE: Dornik Wersin Višnjar). Kao što se već pisalo, to je provjereno i neki bi zapisi mogli potvrditi mogućnost nastanka prezimena Wiesner iz Višnjar/Višnar, ali to sigurno ne vrijedi za obitelj Ferde Wiesnera. Dodatna mjera opreznosti potrebna je i zbog toga što je Ferdin otac očito doselio u Celje, a sasvim je moguće je došao iz Austrije.

⁶³ Službenici Nadbiskupskog arhiva u Mariboru pomislili su da bi to mogao biti i Samobor, jer je na krsnom listu Ferdine tete Elizabeta upisano da dolazi iz Samobora. Međutim to vjerojatno nije tako, jer je i ona došla s mužem u Samobor tek potkraj 18. st. Zna se da je Elizabetin muž Franjo Tiszapataky bio pravnik i savjetnik bana Balassa Gyármátha. Vjerojatno je da je kuriju u Samoboru kupio u 90-im godinama 18. stoljeća, kad se povukao s položaja nakon smrti kralja Josipa II. i kad je ban Gyarmarth napustio Hrvatsku zbog ogorčenoga suprotstavljanja Sabora. »Bivšega meštra kraljevstva silno je ljutilo, da je predsjednikom toga sudišta imenovan Mirko Pászthory, dvorski savjetnik Njegova Veličanstva, a prvim asesorom Franjo Tiszapataky. Oba bijahu iz Ugarske i znanci bana Balaše. Gospodina Boltu srdilo je, da su mu ova dva Magjara metnuli pred nos, njemu, koji je bio stup banske tabule i koji je najzamršenije pravde kao protonotar rješavati imao.« (Tomić, J. E. *Za kralja – za dom: historička pripoviest iz XVIII vieka*. 2. dio /Žrtve zablude/. Zagreb: Naklada Maticе Hrvatske, 1895. str. 280).

⁶⁴ Ivan Standl, rođeni Pražanin, u Zagreb se doselio u 60-im godinama 19. stoljeća. Već je u početku svoga profesionalnoga rada dobivao priznanja. te je tako 1864. nagrađen srebrnom kolajnom (odgovarala je prvoj nagradi) na Gospodarskoj izložbi u Zagrebu. Tomu prvomu uspjehu u novoj sredini slijedio je znatan broj nagrada, koje je dobio na europskim izložbama, a samo deset godina poslije, 1874., dobio je naslov *Fotograf Jugoslavenske akademije*. Sedam godina nakon toga, 1881., car Franjo Josip I. odlikovao ga je *Zlatnom kolajnom za znanost i umjetnost*. Sva odlikovanja i nazivi koje je dobivao tiskani su na poleđini, što omogućuje prilično točno datiranje. Dodatna pomoć u datiranju fotografija jesu i podatci o adresama Standlovih ateljea, jer su poznate godine njegova seljenja s jedne lokacije na drugu.

u dugoj polukrinolini, preko koje ima tamni baršunasti plašt obrubljen krznom. Na glavi ima kapu, također u tamnom baršunu i obrubljena krznom, te s plaštem čini komplet. Ženska figura snimljena je u poluprofilu, a osim jedva vidne draperije na lijevoj strani, nema nikakvih dodataka, te je i zid iza nje prazan. Njezine je godine teško utvrditi, ali se čini da je srednje dobi. To bi mogla biti osoba iz obitelji Reichherzer, vjerojatno Katarina, rođ Czihak, baka djece s fotografije.

Na poledini fotografije žene u polukrinolini (fotografija 14) piše JV. A. Standl, ali ne i ne Ivan Standl, kao na fotografiji dječaka i djevojčice (fotografija 15). Osim toga piše da je snimljena također u ateljeu u Ilici 747, a prikazana je samo jedna kolajna, prvi znak odlikovanja s *Dalmatinsko-brvatsko-slavonske izložbe* u Zagrebu 1864. Ako se tomu doda da je iz Standlove biografije poznato da je atelje u Ilici 747 (danas 34) otvorio 1866. i da je u njem ostao do 1875., kad se preselio u Mesničku 9,⁶⁵ okvirno se može datirati razdoblje nastanka fotografija. Fotografija žene iz obitelji Wiesner ili Reichherzer nastala je između 1866 (otvaranje ateljea na Ilici 747) i 1878. (datum smrti Katarine Reichherzer rođ Czihak, ako bi to bila ona), ili pak nešto poslije, ako bi to bila koja druga osoba iz obitelji.

Nešto poslije nastala je fotografija djece. Na poledini fotografije piše: *Ivan Standl fotograf Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, što je naslov koji mu je bio dodijeljen početkom 1874., te da je snimljena u ateljeu u Ilici 747. Tu su i medalje s *Dalmatinsko-brvatsko-slavonske izložbe* u Zagrebu 1864., *Povijesne izložbe* u Moskvi 1872. te s *Godišnje međunarodne izložbe* 1874. u Londonu.

Fotografija 14 lijevo: žena s polukrinolinom iz obitelji Wiesner, između 1866. i 1870. Atelje Ivan Standl. CDV ili posjetnica, format na kartonu 6 × 10,5 cm.

Fotografija 15 desno: Wanda i Branimir Wiesner. Atelje Ivan Standl, Zagreb, oko 1878–1879. CDV ili posjetnica, format na kartonu 6 × 10,5 cm.

⁶⁵ Grčević, N. *Fotografija devetnaestog stoljeća u Hrvatskoj*. Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 1981., str. 66.

Na fotografiji su mali Branimir Livadić i njegova mlađa sestra Wanda, djeca Kamila Wiesnera i Katarine rođ. Reichherzer. Međutim, 1875., kad je Standl prešao u novi atelje, Wanda je imala samo jednu godinu, a Branimir četiri, što ne odgovara dobi djece s fotografije. No kako je gotovo sigurno da je riječ o Branimiru i Wandi, vjerojatno je Standl u novom ateljeu još neko vrijeme kaširao slike na kartone iz Ilice 747. Djeca su, naime, tu stara oko četiri (Wanda) i oko sedam (Branimir) godina, što bi vrijeme nastanka fotografije najkasnije smjestilo u 1879., i to svakako prije medalje koju je Standl te godine dobio na *Obrtnoj i industrijskoj izložbi* u Teplitzu,⁶⁶ jer nje nema na poledini.

Uz fotografiju djece veže se još jedna zanimljivost: na poledini je fotograf zapisan kao Ivan Standl, a na samoj fotografiji J. Standl, što može značiti da je Standl tu rabio originalni (ili krsni) oblik imena Johann ili češki Jan.

Sljedeće dvije fotografije snimljene su u ateljeu Disdéri u Parizu te u ateljeu Luckhardt u Beču. Na lijevoj prednjoj strani fotografije na kartonu je napisano *Disdéri, Photo*.⁶⁷ Na poledini kartona nema štambilja, jedino u crvenoj boji natiskan kaligrafski oblikovan potpis Disdéri. U donjem desnom uglu napisana je adresa ateljea *Paris 8, Boulevard des Italiens* i pod njom *London, Brook Street 70, 71, 72. Hanover Square W. and for Equestrian Portraits. Hereford Lodge, Old Brompton Road S. W.*, što znači da je fotografija nastala nakon 1862., kad je Disdéri proizvodnju proširio i u Englesku.

Fotografija 16 lijevo: Ženska osoba iz obitelji Wiesner. Foto ateljea A. A. E. Disdéri na Boulevard des Italiens u Parizu, 1870–1875. CDV ili posjetnica, format na kartonu 6,5 × 10,5 cm.

Fotografija 17 desno: Djevojčica iz obitelji Wiesner. Fotografski atelje Fritz Luckhardt, Leopoldstadt, Taborstrasse 18, hotel National. Između 1867. i 1870. CDV ili posjetnica, format na kartonu 6,5 × 10,5 cm.

⁶⁶ Ista, str. 64.

⁶⁷ André-Adolphe-Eugène Disdéri (1819–1889) patentirao je 1854. svoj izum, posjetnicu ili *carte de visite*, odnosno deset fotografija veličine 5,6 × 9,4 cm, poznate kao Dizderijev format. Njegov izum ubrzo se proširio po cijeloj Europi zbog tehnike koja je omogućivala veći broj fotografija i stoga njihovu nižu cijenu.

Starija djevojčica iz obitelji Wiesner snimljena u ateljeu Fritza Luckhardta⁶⁸ zasad nije identificirana (fotografija 17), ali je zanimljivo da se pojavljuje na još nekoliko fotografija. Datum nastanka fotografije smješta se između 1867., kad je Luckhardt otvorio svoj atelje, i 1870., kad je postao dvorskim fotografom. Ako bi fotografija bila snimljena nakon 1870., onda bi na poledini bio i taj naziv, što nije slučaj. Na poledini je samo adresa ateljea: *Leopoldstadt, Taborstrasse 18, Hôtel National*. To nije mogla biti Wanda Wiesner udana Tompa, koja se rodila 1874. Nije to mogla biti ni njezina majka Katarina Reichherzer udana Wiesner, koja je već 1871. imala sina Branimira. S obzirom na to da se ta djevojčica pojavljuje na više fotografija gotovo je sigurno pripadnica obitelji Wiesner, moguće jedna od kćeri drugoga Ferdina sina Emila/Milana ili Ferdine jedine kćeri Pauline udane Bahovec.

Ateljski portreti obitelji Tompa s početka 20. stoljeća

Katarina Wiesner, rođena Reichherzer (1845–1936)

Katarina Wiesner rođena Reichherzer (1845–1936), majka Wande Wiesner Livadić udane Tompa i Branimira Livadića te baka Janka i Kamila Tompe, za više je od 50 godina nadživjela svojega muža Kamila Wiesnera Livadića (umro 1883). Sin Branimir posvetio joj je nekoliko riječi u *Autobiografiji*, prilogu knjige *Pjesme i pripovjesti*. Dobila je dobru naobrazbu u Grazu, kamo ju je poslao njezin otac, po riječima Branimira Livadića, blagajnik svih ilirskih udruga. Katarinin otac Ivan Reichherzer⁶⁹ bio je oženjen Katarinom Čihak (Czihak), a po nekim je izvorima naslijedio obrt Alojza Duquenoisa.⁷⁰ Reichherzeri su živjeli u jednokatnoj klasicističkoj palači u Radićevoj 15, koju je sagradio grof Janko Drašković, a 1835. kupio Alojz

⁶⁸ Fritz Luckhardt (1843–1894) bio je jedan od najpoznatijih bečkih fotografa, koji se je proslavio portretima poznatih osoba, posebice umjetnika. Svoj atelje otvorio je 1867., a već 1870. postao je dvorskim fotografom. Među njegovim portretima poznatih osoba nalaze se skladatelji, kao što su Franz Liszt, koji je jednom prilikom posjetio i Ferdu Wiesnera Livadića u njegovu dvorcu u Samoboru, Jacques Offenbach, Johann Strauss te slavna sopranistica Amalie Materna u kostimu Ortrud iz Wagnerova *Lobengrina*.

⁶⁹ Istraživanje Katarinine šire obitelji i rodbine još traje te se čini da su Reichherzeri došli u Karlovac iz Varaždina kao licitari i voštari. Svi su pokazatelji da su svi poznati Reichherzeri bili u rodu i da potječu od Karla i Ivana (vjerojatno braća), obojica licitari i voštari, s tim da je Karlo ostao u Varždinu, a Ivan je otišao, vjerojatno već kao mladi kalfa u Karlovac, gdje je počeo raditi kod A. Duquenoisa. Karlov sin, Higin Reichherzer (1845–1926), 1879. kroatizirao je prezime u Dragošić, bio je novinar, koji je s falsificiranim pamfletom pomagao banu Vakanoviću u političkim spletkama. Poslije se povukao iz javnoga života; pisao je drame (*Siget, Posljednji dani Katarine Zrinske* itd.), a kao autor prvoga trivijalnog povijesnog romana (*Crna kraljica*) prethodnik je Marije Jurić Zagorke. Higinov nećak Ljudevit bio je ljekarnar i slikar. R. Strohal spominje ga kao slikara u Karlovcu, koji je 1903. otišao u Ameriku (Strohal, R. *Grad Karlovac, opisan i orisan*. Karlovac, 1906., str. 277). Zašto je otišao u Ameriku saznajemo iz slovenskih novina (*Slovenec: političen list za slovenski narod*. Ljubljana, 31 97(1903)), gdje se uz dr. Badovinca spominje kao glavni akter velikih antimadaronskih prosvjeda u Karlovcu. Još iste godine otišao je u New York, sa suprugom Dragicom, gdje je dobio sina Lucijana (1904–2002), također slikara i člana osnivačke skupštine Hrvatske Akademije Amerike u New Yorku (1953). Član je rodbine i Radovan Reichherzer (1910–1943), profesor fizike u Petoj zagrebačkoj gimnaziji i novinar. Obješen je 1943. u Dubravi; na tom je mjestu 1960. postavljen spomenik Prosinačkim žrtvama, koji je izradio Dušan Džamonja.

⁷⁰ Biškupić Bašić, I. Overview of Gingerbread and wax crafts through the centuries. *Narodna umjetnost* 39/1, 2002., str. 122

Duquenois. Poslije je prešla na Ivana Reichherzera. Ivan Reichherzer očito se svojim obrtom obogatio, te je sa 150 forinti pomogao sagraditi prvu karlovačku bolnicu i ubožnicu. Bio je jedan od utemeljiteljnih članova bolnice, a 1846. izabran je u njezino prvo ravnateljstvo.⁷¹ Ivan Reichherzer spominje se i kao prvi vlasnik zgrade »Grad Zagreb«. Zgradu je obnovio i 1848. dao u najam Društvu Karlovačke narodne čitaonice.⁷² Već 1851. spominje se Ivanov sin Franjo, sa ženom Terezijom Pluttel, kao prvi vlasnik kuće u Križanićevoj 30⁷³ te među članovima Društva za povjestnicu i starine Jugoslavenah kao pèeneznik, tj. bankar.⁷⁴

Majka Katarine Reichherzer udane Wiesner i Franje bila je Katarina rođena Czihak (1815–1878). Upisana je kao kći Barbare Joh i »organiste« Franje Czihaka, odnosno gradskog orguljaša i prvog učitelja glazbe u najstarijoj hrvatskoj institucionaliziranoj školi u Karlovcu, koja je s radom počela 1804.⁷⁵ Franjo Czihak (potpisivao se kao Franz Zihak, Francis Czihak, Francisco Chichak)⁷⁶ znao je dirigitirati te svirati šest instrumenata (klarinet, fagot, rog, obou, flautu, violinu).⁷⁷ Bio je i skladatelj, a tri njegove mise otkrila je Ljiljana Šćedrov u franjevačkom samostanu u Koprivnici.⁷⁸ Spominje se i da je u nekom dopisu Gradskom magistratu 1810. napisao da je skladao 13 misa, više simfonija, arija i drugih crkvenih skladbi, koje su vjerojatno izgubljene.

Od iste autorice saznajemo i daljnju, zanimljivu, sudbinu Franje Czihaka. Godine 1831. radi kao službenik gradske blagajne, te se postavlja pitanje što je bilo s namještenjem glazbenoga učitelja. Taj podatak u *Autobiografiji* donosi i Branimir Livadić, navodeći da je njegov djed kao blagajnik svih ilirskih udruga svojoj kćeri omogućio dobre škole u Grazu. Sad se zna da je Branimir to napisao pogrešno, odnosno da je riječ o njegovu pradjedu po majčinoj strani Franji Czihaku, jer je njegov djed bio Ivan Reichherzer, bogati trgovac – licitar i voštar.⁷⁹ Zašto je Franjo Czihak napustio svoju glazbenu karijeru i postao službenik gradske blagajne? Kao glazbeni učitelj bio je solidno plaćen, imao je primjerice 300 forinti plaće, a gradonačelnik 500.⁸⁰ Poznavajući njegove precizne i temeljite izvještaje Gradskom magistratu o djelovanju škole, vjerojatno su ga pozvali da radi posao koji je možebitno prihvatio zbog nekoga razočarenja ili neuspjeha u svojoj glazbenoj karijeri.

⁷¹ Strohal, L. *Grad Karlovac, opisan i orisan*. Karlovac, 1906., str. 332.

⁷² Radovinović, R. *Stari Karlovac, ulice, kuće, ljudi*. Karlovac: Grad Karlovac, 2010., str. 56, 57.

⁷³ Isti, str. 85.

⁷⁴ *Arhiv za povjestnicu jugoslavensku*. Knj. II. Zagreb: Tiskara dra. Ljudevita Gaja, 1852., str. 459. URL: <https://archive.org/stream/arkivzapovjestn01agragoog#page/n2/mode/2up> (15. 7. 2014)

⁷⁵ Majer-Bobetko, S. Djelovanje stranih (osobito čeških) glazbenika u drugoj polovici 19. stoljeća u našim krajevima. *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti 455. Muzikologija 7* (2005), str. 198. URL: (14. 07. 2014). <http://www.hazu.hr/~azrnic/eRad455/Rad455MajerBobetko.pdf>

⁷⁶ Za Franju Czihaka zasad se ne zna odakle je došao, prezime je vjerojatno češko, Čihák. Najviše osoba s prezimenom Czihak danas ima u Austriji.

⁷⁷ Glazbena škola Karlovac: http://glazbena-ka.hr/kako_je_pocelo.html (21. srpnja 2014).

⁷⁸ Šćedrov, Lj. Franz Zihak: »prvi zakonski učitelj glazbe ugovorom postavljen u kraljevskom gradu Karlovcu«. *Glazba, riječi i slike. Svečani zbornik za Koraljku Kos*. Zagreb: Hrvatsko muzikološko društvo, 1999., str. 263.

⁷⁹ Ista, str. 267.

⁸⁰ Glazbena škola Karlovac: http://glazbena-ka.hr/kako_je_pocelo.html (21. srpnja 2014).

Lj. Šćedrov člank o Czihaku (navodi ga kao Zihak) zaključuje riječima da je Franjo, iako nije govorio hrvatski, s velikim samoprijegorom nastojao utemeljiti karlovački glazbeni profesionalizam te da ga se stoga s punim pravom može držati začetnikom bogate gradske glazbene baštine.⁸¹

Također je zanimljivo je da Branimir Livadić nigdje ne spominje pradjedovu glazbenu karijeru. Vjerojatno za nju nije ni znao. No spominje da je njegova majka Katarina Wiesner rođena Reichherzer lijepo pjevala i da je na ilirskim skupovima pjevala i recitirala hrvatske domoljubne pjesme. Kod nje je i Milan Reiser (1882–1946), profesor solo pjevanja, učio svirati još kao dječak. Tako se sad zna od koga je naslijedila muzikalnost, od svoga djeda po majčinoj strani Franje Czihaka.

Fotografija 18: Janko i Kamilo (s dugom kosom) Tompa s bakom Katarinom Wiesner, rođ. Reichherzer. Artistički zavod Mosinger, Zagreb, Ilica 8, 1910, format na kartonu 10,5 × 15 cm. Srebrna želatina.

Janko Tompa(1902–1983)

Kamilo Tompa (1903–1989)

Zadnja dva ateljerska portreta u formatu CDV nastala su u prvom desetljeću 20. stoljeća. Na objema su fotografijama braća Janko i Kamilo Tompa, sinovi Janka pl. Tompe i Wande, rođ. Wiesner Livadić te praunuci Ferde Wiesnera Livadića. Fotografija na lijevo pod brojem 18, koja zbog zanimljive kompozicije figure dvojice dječaka odmah privuče pozornost, snimljena je u Zagrebu u ateljeu *Velika fotografska Sala Weinwurm & Kellenen* u »dolnoj« Ilici oko 1907.

⁸¹ Šćedrov, Lj. Franz Zihak: »prvi zakonski učitelj glazbe ugovorom postavljen u kraljevskom gradu Karlovcu«. *Glazba, riječi i slike. Svečani zbornik za Koraljku Kos*. Zagreb: Hrvatsko muzikološko društvo, 1999., str. 270.

Na fotografiji 19: Kamilo i Janko Tompa. Fotograf-ski atelje Weinwurm & Kellemen, Zagreb, 1907. CDV ili posjetnica, format na kartonu 5 × 10 cm. Srebrna želatina.

Na samoj fotografiji broj 19 nije zabilježena godina njezina nastanka, ali ako se zna da je Janko rođen 1902., a Kamilo 1903., sigurno je da je fotografija nastala oko 1907. A. Weinwurm bio je među prvim zagrebačkim fotografima,⁸² a Nada Grčević drži da je A. Weinwurm surađivao s Ferdom Kellemenom na samom početku njegove karijere, odnosno 70-ih godina 19. stoljeća.⁸³ Kako je Kellemen, prema istim podacima, djelovao u Zagrebu samo 15 godina, to bi bilo negdje između 1867. i 1882. Što bi značila razlika više od 20 godina između zadnjih godina Kellemenova utvrđenoga djelovanja u Zagrebu i natpisa na poledini ove slike, zasad nije otkriveno.

Pozornost privlači i boja odjeće dvojice ozbiljnih i sjetnih dječaka. Moguće je to crna boja, koja bi bila znak žalovanja, jer se zna da je njihov otac, Janko pl. Tompa, umro 1907.

Wanda Wiesner Tompa (fotografija 20) samo je šest godina nakon vjenčanja ostala udovica, te je sama odgojila dvojicu sinova. S obitelji je živjela i Wandina mama Katarina Wiesner rođ. Reichherzer, udovica Kamila Wiesnera, kći Ivana Reichherzera i Katarine rođene Czihak. Fotografija Wande Wiesner Livadić udane Tompa i njezinih sinova Janka i Kamila Tompe snimljena je u ateljeu Mosinger u Zagrebu.⁸⁴

Fotografija 20: Wanda Wiesner Livadić, unuka Ferde Wiesnera Livadića, sa sinovima Jankom i Kamilom Tompa. Artistički zavod Mosinger, Ilica 8, Zagreb, 20. travnja 1905. Format na kartonu 10,5 × 17 cm. Kolodij.

⁸² Grčević, N. *Fotografija devetnaestog stoljeća u Hrvatskoj*. Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 1981., str. 95.

⁸³ Ista.

⁸⁴ Osnivač Artističkog zavoda Mosinger bio je Rudolf Mosinger (1865–1918) iz Varaždina, koji je svoj prvi atelje u Zagrebu otvorio 1894. u Ilici 8. Već je bio poznat i tražen fotograf, koji se proslavio fotografiranjem nadvojvode Josipa za vojnih vježbi u Pečuhu 1892. Prvi hrvatski artistički zavod osnovao je 1898., no fotografski je obrt napustio već sljedeće godine, kad je utemeljio Svjetlotiskarski zavod. Iz toga razdoblja datiraju reprodukcije u boji slikarskih djela iz Strossmayerove galerije. Svoju djelatnost ubrzo je proširio, te je u Ilici 55 otvorio litografski odjel. Kad je Rudolf prestao fotografirati, njegov atelje u Ilici 8 i dalje je radio, pod nadzorom njegove supruge Amalije, sve do 1926. Iz natpisa na poledini slike može se pročitati da je Artistički zavod Mosinger u Ilici 8 nudio usluge izradbe fotografija, platinotipija te akvarela u svim veličinama (*u svih veličinah*).

Na kraju predstavljamo još nešto fotografija iz obiteljske zbirke Vande Kreačić, od kojih, naravno, nisu sve dio portreta iz Austro-Ugarske Monarhije, ali upotpunjavaju povijest obitelji Tompa, prostor i vrijeme u kojem su živjeli, povijest ljudi s kojima su se družili...

U zbirci nije pronađena niti jedna fotografija dvorca Ferde Livadića Wiesnera iz Samobora, u kojem je danas gradski muzej, odakle potječe većina osoba s fotografija. U kuriji u Samoboru rodila su se Ferdina djeca Kamilo i Josip Wiesner te Ferdini unuci Branimir i Wanda Wiesner. Stoga su toliko dragocjene dvije fotografije kurije (seoski dvor) vlastelina Janka Tompe iz Repišća, koja je danas u vrlo lošem stanju, te više fotografija dvorca Mayerberg/Prešnik u Šmartnom kraj Celja.

Repišće (fotografija 22) je bilo seosko vlastelinstvo Janka pl. Tompe,⁸⁵ na kojem je živio sa suprugom Wandom Wiesner Livadić te sinovima Jankom ml. i Kamilom. Janko st. uskoro je umro (1907), ostavivši mladu udovicu s dvoje male djece. Wanda je vlastelinstvo upravljala sve do 1920., kad su ga prodali i kupili novo u Šmartnom kraj Celja.

Fotografija 21: Imanje u Repišću. Wanda Wiesner Livadić, tad već udovica Janka Tompe, sjedi sama na klupi okrenuta prema kameri. Preko puta nje su djeca Kamilo i Janko, koji sjedi pored bake Katarine rod. Reichherzer, udovice Kamila Wiesnera. Ostale su osobe nepoznate, moguće je da je druga muška osoba povjesničar Emilij Laszowski. Foto: Gjuro Szabo, 1910. Format 6,5 × 10 cm.

Fotografija 22: Kurija obitelji Tompa u Repišću, oko 1910. Na ulazu vidimo Wandu Wiesner Livadić, tad već udovicu Janka pl. Tompe, s djecom Jankom i Kamilom. Format 17,5 × 13 cm.

Iz zbirke fotografija zanimljiva je još jedna fotografija braće Janka i Kamila Tompe pod brojem 23, ne samo zbog dokumentarne već i umjetničke vrijednosti. Snimljena je istoga dana i godine kad i fotografija skupa u vrtu imanja u Repišću (fotografija 21), tj. 1910., a autor joj je *Gjuro Szabo* (zapisan na poledini slike), hrvatski povjesničar, ravnatelj Muzeja grada Zagreba i osnivač kon-

⁸⁵ Janko pl. Tompa (1858–1907), vlastelin iz Repišća bio je 43-godišnji udovac kad je oženio 26-godišnju Wandu Wiesner Livadić. Na osnovi nekih listina, obitelj je pripadala starim plemićkim obiteljima Tompa de Horzowa i Tompa de Palychna. Povijest ovih obitelji predmet je drugog istraživanja, o kom su objavljeni članci *Arhivskom vjesniku* 2012. i 2013.

zervatorske struke u Hrvatskoj. Toga je dana s dvojicom prijatelja (druga muška osoba od Wande mogla bi biti Emilij Laszowski) vjerojatno bio na terenskom obilasku u blizini te je navratio kod obitelji, koju je očito poznao. Ta fotografija pokazuje da je Gjuro Szabo, uz iskusno oko za snimanje arhitekturne baštine, imao i istančano oko za fotografiju uopće.

Fotografija je snimljena istoga dana kao i skup na vrtu. Ono što je najzanimljivije na njoj jest njezina kompozicija, koju možemo razdijeliti na tri posebne cjeline.

U prvom su planu braća snimljena u mnogo manje formalnom ambijentu. Dječaci koji sjede na travi, odjeveni su u laku ljetnu »mornarsku« odjeću, omiljelu »uniformu« na fotografijama djece građanskih obitelji u prvoj polovici 20. st., bilo da su snimljene u ateljeu bilo u prirodi. Godinu dana stariji i manji Janko ima na sebi istu mornarsku bluzu kao na fotografiji skupa oko velikoga stola u domaćem vrtu. Ako pažljivo pogledamo fotografiju, na desnoj ćemo strani vidjeti obješen taman kratki plašt, koji Kamilo nosi na fotografiji skupa na vrtu. Iako taj prvi plan s dječacima bez dvojbe predstavlja neku dokumentarnu vrijednost, daleko ga nadmašuje pozadina fotografije.

U drugom je planu stolić, na kojem se nalaze nasumce postavljeni predmeti: duboki glineni vrč s velikom žlicom (vidljivom jedino s lupom), koji pokriva pletena košarica s ručkom, postavljena vjerojatno radi zaštite od insekata. Tu su također stakleni vrč za vodu i poluprazna staklenica, pored koje se nalazi još jedna okrugla i veća pletena košara. Ostale predmete na stolu teže je identificirati, ali kao cjelina predstavljaju čistu likovnu kompoziciju koja bio mogla poslužiti i kao fotografska podloga za samostalni motiv mrtve prirode na slikarskom platnu.

Fotografija 23: braća Kamilo (lijevo, s dugom kosom) i Janko Tompa. Foto: Gjuro Szabo, 1910. Format 9 × 12 cm.

Fotografiju zaključuje u trećem planu vrtno drveće i grmlje koja ne oblikuje zatvorenu kulisu nego se igrom sunčane svjetlosti otvara u prostor, dajući cijeloj fotografiji dojam gotovo namjerne ravnoteže *chiaro-scuro* efekta.

Ubrzo nakon raspada Monarhije provedena je agrarna reforma, u kojoj su Tompe izgubili veliki dio posjeda. Međutim odšteta je bila dovoljno velika da su 1920. vrlo mlada braća Janko i Kamilo kupili veleposjed s dvorcem Mayerberg ili Prešnik u Šmartnom kraj Celja,⁸⁶ (fotografije 24 i 25) te su tako došli u rodni kraj svojega pradjeda Ferde Wiesnera Livadića. Na njem je stariji Janko mislio uzgajati

⁸⁶ Vlasništvo braće Tompa upisano je u zemaljskoj povijesnoj knjizi na Okrajnom sudu u Celju, Zgodovinska zemljiška knjiga, uložni broj 312, katastarska općina Šentjungert (Sv. Kunigunda).

hmelj i otvoriti tvornicu piva, ali nije uspio, zato je pokušao s drugom agrarnom djelatnosti na posjedima u Sonti u blizini Apatina. No uz sve ga to celjski časopis *Nova doba* navodi kao mecena i dobrotvora celjske dačke kuhinje, *Janko pl. Tompa, grajščak*.⁸⁷ Kako Janko nije uspio ni u novom poslu,⁸⁸ obitelj Tompa izgubila je sve, pa je Wanda Wiesner Livadić, udova Tompa i Jankova majka, još jednom prošla istu sudbinu kao u ranom djetinjstvu.

Budući da je Janko bio odgojen u dobrim školama, ostatak života proživio je u Zagrebu radeći u Shellu; preveo je neke knjige s engleskoga i njemačkoga,⁸⁹ a bio je i nezaobilazna figura zagrebačke boemske scene. Bio je oženjen (te rastavljen) nastavnicom Anom Tompa, rođenom Ožbolt, jednom od osnivačica Antifašističke fronte žena Hrvatske. Za rata povela dječji zbjeg u Santa Cesareu u Italiji, gdje je vodila školu s 19 odjeljenja osnovnoškolaca i tri odjeljenja gimnazije. Imali su troje djece: Janka, Vandu i Nevenku. Svi troje upisani su u rodoslovno stablo Wiesnera u Samoborskom muzeju kao direktni potomci Ferde Wiesnera Livadića.

Fotografija 24: Dvorac Mayerberg ili Prešnik u Šmartnom kraj Celja između 1918. i 1925. Autor fotografija nije poznat.

Fotografija 25 lijevo: fotografija formata 9 × 12 cm, desna (u obiteljskoj zbirci su još tri) formata dopisnice/razglednice 8,5 × 13,5 cm.

⁸⁷ *Nova doba* (02. 03. 1922) (Celje) 25 (1922), str. 3. URL: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-4ANSU8UN/?query=%27keywords%3dNova+doba+%28Celje%29++25%27&pageSize=100> (20. srpnja 2014).

⁸⁸ Dr. Nikola Gavella, nećak Kamilove žene Marte, dobro je poznao obitelj. S tetom Martom, Kamilom i svojom obitelji neko je vrijeme u dječjaštvu živio u Varšavskoj 2 (gdje još uvijek živi). U pismu 28. ožujka 2013. napisao mi je sljedeće: *Kamilo je možda u duši bio ponosan na svoje plemićke pretke, ali je uvijek odbijao o tome govoriti. Svojem bratu Janku je zamjerao »junkerske« stavove i krivio ga za sve nevolje koje su snašle obitelj Tompa. Janko je pak na Kamila gledao svisoka – mladi brat, umjetnik i uz to ljevičar – sve što je Janko duboko prezirao. Kamila je naravno sve to ljutilo. Smatrao je Janka svojom (i ne samo svojom) zlom sudbinom, protiv koje ništa ne može, nego je mora trpjeti. Plaćao je njegove dugove i inače mu pomagao, jer je Janko stalno bio u oskudici. Iako je bio u partizanima, pa je i dobio neki čin, nije tražio boračku mirovinu niti bilo što drugo (»od komunista ne želim ništa«), smatrajući da bi se to kosilo s njegovim ponosom i uvjerenjima.*

⁸⁹ Primjerice *Prethistorija* (J. Hawkes, 1966), *Historija čovječanstva: kulturni i naučni razvoj* (L. Woolley, 1966), *Jevreji u kulturi čovječanstva* (C. Roth, 1939), *Deset američkih pripovjedaka* (1952) itd.

Umjetnički opus Kamila Tompe lijepo je obrađen i predstavljen u različitim monografijama i izložbenim katalozima.⁹⁰ Zato će se tu se donijeti samo nešto od glavnih značajki njegova životnoga i umjetničkoga puta.

Iako je odrastao u obiteljskoj kuriji u Repišću, rođen je u Samoboru, rodnom gradu svoje majke Wande, unuke skladatelja Ferde Wiesnera Livadića. Klasičnu gimnaziju pohađao je u Zagrebu, gdje je živio u Plemićkom konviktu na Šalati, kao i neki njegovi predci, primjerice ujak Branimir Livadić, ali i brat Janko. Likovnu akademiju, s prekidom od nekoliko godina, kad je boravio u Parizu, završio je također u Zagrebu. Godine 1931. priključio se je hrvatskoj umjetničkoj grupi *Zemlja*. Njegova scenografska aktivnost dostigla je umjetnički vrh uprizorenjima Krležina *Vučjaka*, Brittonove *Lukrecije*, Eshilova *Agamemnona*, Verdijeva *Don Carlosa* i Zajcova *Nikole Šubić Zrinskoga*. Dva je puta dobio nagradu grada Zagreba, a 1968. nagradu za životno djelo. U 55 godina djelovanja izlagao je na više od 130 izložbi.

Fotografija 26 lijevo: Marta Ehrlich i Kamilo Tompa, Zagreb 1940., format 8,5 × 13,5 cm.

Fotografija 27 desno: Emilie Hrzić de Topuska (1868–1961, operna pjevačica), za prijateljsko sjećanje (*zur freundlichen Erinnerung an Milena von Dornberg*) prijateljici Wandl Wiesner 1892. Slika je bila u ostavštini Wandlina sina Kamila Tompe. Atelje Adèle, Beč Wallfischgasse 11. Format na kartonu 11 × 17 cm.

Bio je oženjen slikaricom Martom Ehrlich⁹¹ (1910–1980), vidi fotografiju 26, iz poznate zagrebačke građevinsko-poduzetničke i umjetničke obitelji; njezin stric bio je Hugo Ehrlich, priznati arhitekt i sveučilišni profesor, teta Mira Klobučar

⁹⁰ Primjerice katalog izložbe koja je bila od 12. 12. 1996. do 12. 1. 1997. u Modernoj galeriji u Zagrebu pod naslovom *Kamilo Tompa – donacija* te monografija *Kamilo Tompa* Marine Baričević iz 1990.

⁹¹ Marta, suptilna i »samozatajna« slikarica, kako je nazivaju likovni kritičari, imala je 2013. veliku retrospektivnu izložbu u Modernoj galeriji u Zagrebu.

bila je također slikarica. Stambena zgrada u Šubićevoj 64 u Zagrebu, gdje su stanovali Kamilo Tompa i Marta Ehrlich, zaštićeni je spomenički objekt, upisan u registar kulturne baštine grada pod imenom kuća *Gavella*⁹²–*Tompa*.⁹³

Prilog 1: popis predstavljenih fotografija. Sve mjere su s kartonom (širina × visina)

1. Ferdo Wiesner Livadić, oko 1870. Fotografski atelje Wilhelm (Giulielmo) Vessel, Rijeka. CDV (*Carte de visite*) ili posjetnica, format na karton 6 × 10,5 cm.
2. Kamilo Wiesner Livadić, sin Frede Wiesnera Livadića u ulozi Vasca u Kreutzerovoj operi *Das Nachtlager in Granada*. Fotografski atelje Stjepan Lypoldt u Varaždinu, 1860–1865. CDV ili posjetnica, format 6,5 × 10,5 cm.
3. Vjerojatno Kamilo Wiesner. Fotografski atelje Ludwig Angerer, Beč. Između 1862. i 1865. CDV ili posjetnica, format 6 × 10,5 cm.
4. Muška osoba iz obitelji Wiesner, moguće Franjo Bahovec, unuk Ferde Wiesnera Livadića. Atelje Leopold Bude, Salzamtgasse 28, Graz 1871. CDV ili posjetnica, format 6,4 × 10,5 cm. Kalotipija, slani papir ili talbotipija.
5. Neidentificirane ženske osobe iz obitelji Wiesner ili tko od obiteljskih prijateljica. Atelje Julius Gertinger, Margarethenstrasse, Beč 1870. CDV ili posjetnica, format 6,7 × 10,7 cm.
6. Mlada djevojka iz obitelji Wiesner. Fotografski atelje Adèle Perlmutter u Beču, Graben 19, hotel *Müller* i *Hotel de L'Europe* u Prater Strasse 18, 1873. CDV ili posjetnica, format 6,5 × 10,5 cm.
7. Poledina gornje fotografije.
8. Wanda Wiesner Livadić, kći Kamila Wiesnera Livadića i unuka Ferde Wiesnera Livadića, kao mlada djevojka. Fotografski atelje braće Varga, Ilica 34, Zagreb. Oko 1894. Kabinetna fotografija, format 11 × 16 cm. Tvrdi karton (litografija) na koji je kaširana fotografija izrađen je u radionci Türkel & Steiner u Beču.
9. Wanda Wiesner Livadić, unuka Ferde Wiesner Livadića. Fotografija u bijelom, atelje braće Varga, Ilica 34, Zagreb, oko 1895. Format 6 × 6 cm.
10. Wanda Wiesner Livadić u zimskoj odjeći. Fotografski atelje braće Varga, Ilica 34, Zagreb, oko 1895. Format 6,8 × 6,8 cm.
11. Josip Wiesner, sin Ferde Wienera Livadića, kraljevski potpukovnik s odlikovanjem za vojne zasluge dodijeljenim povodom 25 godina službe i medaljom

⁹² Naziv *Gavella–Tompa* dolazi od toga što su vlasništvo nad kućom dijelile sestre Marta Ehrlich ud. Tompa i Erna Ehrlich ud. Gavella. Zgradu je 1940–1942. sagradio njihov otac Ernest Ehrlich, građevinski poduzetnik, a projektirali su je Stjepan Gomboš i Mladen Kauzlarčić. Taj podatak također mi je prosljedio dr. Nikola Gavella, Martin nećak i Ernin sin, koji je nakon njezine i Kamilove smrti upravljao njihovom umjetničkom baštinom. Godine 1989. darovao je Modernoj galeriji u Zagrebu Martinu slikarsku ostavštinu, koja je brojila 227 djela, a 1990., nakon Kamilove smrti, više od tisuću njegovih djela, sve što se u trenutku njegove smrti našlo ateljeu.

⁹³ Kuća je upisana u Registar kulturne baštine Republike Hrvatske pod oznakom 6483/Z-2156.

Franje Josipa. Fotografski atelje Johann/Janos Lojanek, Veliki Varadin (Nagy Varadon, danas Oradea u Rumunjskoj), oko 1875. CDV ili posjetnica, format 6 × 10 cm.

12. Umirovljeni Josip Wiesner 1902. Fotografski studio Carposio, Rijeka. CDV ili posjetnica, format 6,8 × 10,5 cm. Kalotipija, slani papir ili talbotipija.

13. Branimir Wiesner Livadić, sin Kamila Wiesnera Livadića, unuk Ferde Wiesnera Livadića i brat Wande Wiesner Livadić. Fotografski atelje Nikolaus Stockmann u Zagrebu, oko 1874. CDV ili posjetnica, format 6,5 × 10,5 cm. Na poledini, izrada litografije, Kohlmarkt 1, Beč.

14. Žena s polukrinolinom iz obitelji Wiesner, između 1866. i 1870. Atelje Ivan Standl. CDV ili posjetnica, format 6 × 10,5 cm.

15. Wanda i Branimir, brat i sestra, djeca Kamila Wiesnera Livadića i unuci Ferde Wiesnera Livadića. Atelje Ivan Standl, Zagreb 1878–1879. CDV ili posjetnica, format 6 × 10,5 .

16. Ženska osoba iz obitelji Wiesner. Foto atelje A. A. E. Disdéri na Boulevard des Italiens u Parizu, 1870–1875. CDV ili posjetnica, format 6,5 × 10,5 cm. Na poledini pišu i druge adrese: London, Brook Street 70, 71, 72, Hanover square W. and for Equestrian Portraits, Hereford Lodge Old Brompton Road. S. W.

17. Djevojčica iz obitelji Wiesner. Fotografski atelje Fritz Luckhardt, Leopoldstadt, Taborstrasse 18, Hotel National. Između 1867. i 1870. CDV ili posjetnica, format 6,5 × 10,5.

18. Janko i Kamilo (s dugom kosom) Tompa s bakom Katarinom Wiesner, rođ. Reichherzer. Artistički zavod Mosinger, Zagreb, Ilica 8, 1910, format na kartonu 10,5 × 15 cm. Srebrna želatina.

19. Kamilo i Janko Tompa. Fotografski atelje Weinwurm & Kellemen, Zagreb, 1907. CDV ili posjetnica, format na kartonu 5 × 10 cm. Srebrna želatina.

20. Wanda Wiesner Livadić, unuka Ferde Wiesnera Livadića, sa sinovima Jankom i Kamilom Tompa. Artistički zavod Mosinger, Ilica 8, Zagreb, 20. travnja 1905. Format na kartonu 10,5 × 17 cm. Kolodij.

21. Imanje u Repišću. Wanda Wiesner Livadić, tad već udovica Janka Tompe, sjedi sama na klupi okrenuta prema kameri. Preko puta nje su djeca Kamilo i Janko, koji sjedi pored bake Katarine rođ. Reichherzer, udovice Kamila Wiesnera. Ostale su osobe nepoznate, moguće je da je druga muška osoba povjesničar Emilij Laszowski. Foto: Gjuro Szabo, 1910. Format 6,5 × 10 cm.

22. Kurija obitelji Tompa u Repišću, oko 1910. Na ulazu vidimo Wandu Wiesner Livadić, tad već udovicu Janka pl. Tompe, s djecom Jankom i Kamilom. Format 17,5 × 13 cm.

23. Braća Kamilo (lijevo, s dugom kosom) i Janko Tompa. Foto: Gjuro Szabo, 1910. Format 9 × 12 cm.

Prilog 3: vjenčanje Franza Ferdinanda Wiesnera (piše Wisner) i Terezije Dornigg, 25. prosinca 1795. SI NŠAM – Celje, sv. Danijel, PMK 1769–1805., str. 147.

T r a u n g s b u c h 147

1795		Bräutigam				Braut				Beistände		
Monat	HausNro.	Namen	Reli- gion.	Alter jahre	Namen	Reli- gion.	Alter jahre	Namen	Stand			
8 ^{ter}	Det		g atolisch.	g rochmanisch.	g atolisch.	g rochmanisch.	U nvereheligt.	g atolisch.	g rochmanisch.	U nvereheligt.	g atolisch.	g rochmanisch.
26.	126	groß Wiesner Christf. Episcopalis	i	50	Tizian Dornigg	i	50	Abt Lorenz Dornigg	Lairg.			
18.	2 ^{ter}	Martin Dornigg Klein Kaplän.	i	40	Anna Dornigg	i	35	groß Lorenz Dornigg Abt Kaplän.	Lairg.			
25.	92	Maria Wiesner in Kathol. Kirche	i	38	Maria Dornigg	i	36	groß Lorenz Dornigg Abt Kaplän.	Maria Dornigg Lairg. in Kathol.			
26.	59	groß Wiesner Kaplän.	i	31	Theresa Dornigg	i	28	Abt Lorenz Dornigg	Abt.			
1796.	199.	Maria Wiesner Kathol.	i	24	Maria Dornigg	i	22	Maria Dornigg Abt Kaplän.	Lairg.			
11.	11	groß Wiesner Kaplän.	i	40	Anna Dornigg	i	27	Maria Dornigg Abt Kaplän.	Lairg.			
11.	30.	Maria Wiesner Kathol.	i	30	Maria Dornigg	i	27	Maria Dornigg Abt Kaplän.	Lairg.			
11.	11	groß Wiesner Kaplän.	i	27	Maria Dornigg	i	22	Maria Dornigg Abt Kaplän.	Lairg.			

Zaključak

U članku je predstavljen izbor fotografija – ateljerskih portreta članova četiriju generacija obitelji Wiesner Livadić i Tompa iz doba Habsburške Monarhije. Fotografije su otkrivene 2012. u obiteljskoj zbirci Vande Kreačić, rođene Tompa. Snimljene su u ateljeima priznatih umjetničkih fotografa u formatu posjetnice, *carte de visite*. Među poznatim fotografskim imenima nalazimo Ilarija Carposija iz Rijeke, braću Varga i Ivana Standla iz Zagreba, Leopolda Budea iz Graza te niz dvorskih fotografa, Hof-Photographen, iz Beča, kao što su Ludwig Angerer, Adele Perlmutter, Nikolas Stockmann, Fritz Luckhardt, Julius Gertinger i dr. Među njima ističemo A. E. Disdérija, francuskoga fotografa koji je izumio široko upotrebljavan format posjetnice, *carte de visite*, u kojem su osim dvaju snimljeni svi predstavljeni portreti. Svi su snimljeni između 1860. i 1899., a samo tri u prvom desetljeću 20. stoljeća.

U članak je uključeno i rodoslovno istraživanje predaka Ferde Wiesnera Livadića po majčinoj strani. U matičnim knjigama župe Celje prezime se Wiesner prije dolaska Ferdina oca u Celje ne pojavljuje. Budući da je stari Franjo Wiesner u Celje mogao doći iz bilo kojega dijela Monarhije, istraživanje predaka po toj je strani nemoguće. Međutim, ni po majčinoj strani ne možemo slijediti pretke Ferde Livadića više od jednoga stoljeća. Bili su državni službenici kao i Ferdin otac, primjerice pradjed Ignacije Wersin bio je pisar. Djed po majčinoj strani bio je slikar Urban Dornig.

Vrijedna daljnje istrage jest i obitelj snahe Ferde Wiesnera Livadića Katarine Wiesner rođene Reichherzer. Zasad je sigurno da bila kći imućnoga karlovačkog licitara i voštara Ivana Reichherzera i Barbare Reichherzer rođene Czihak. Barbara je bila kći Franje Czihaka, prvoga karlovačkog profesionalnog skladatelja i učitelja glazbe.

Pored klasičnih ateljerskih portretnih fotografija u zbirci se nalazi i nešto figuralnih portreta, koji su snimljeni sa svim dodatcima (aksesorijima) scenskoga standarda.

Kao zanimljiv dodatak donesene su i fotografije arhitekturnih zdanja u kojima su stanovali potkraj 19. i početkom 20. st. pripadnici obitelji Tompa. To su seoska kurija u Repišću, gdje se za vlastelina Janka Tompu udala Wanda Wiesner, unuka poznatoga hrvatskog skladatelja i osrednje figure ilirskoga pokreta Ferde Livadića Wiesnera. Druge dvije fotografije predstavljaju dvorac Mayerberg/Prešnik u Šmartnom kraj Celja, danas u vrlo lošem stanju, koji su za raspada Habsburške Monarhije kupili Janko i Kamilo Tompa, sinovi Janka pl. Tompe i Wande rođ. Wiesner. Poznati dvorac Ferde Livadića Wiesnera u Samoboru, u kojem je danas gradski muzej i u kojem su bili rođeni svi pripadnici obitelji Wiesner s fotografija, nije uključen u članak, jer njegove fotografije nije bilo u tomu obiteljskom arhivu.

U članku se pokušalo identificirati osobe s fotografija; neke od njih identificirane su s velikom vjerojatnošću, a za samo se sedam možemo posve sigurno

tvrditi tko je na njima. Ostale se osobe pokušalo identificirati posredno, usporedbom, analizom, podacima o fotografskom ateljeu na poledini fotografija te zaključcima koji su pomagali postaviti fotografije u određeni vremenski okvir, iako nije za sve nađen zadovoljavajući odgovor. U članku su, zbog dokumentarne i umjetničke vrijednosti, prikazane dvije fotografije obitelji Tompa, koje je na njihovu imanju Repišće 1910. snimio Gjuro Szabo, hrvatski povjesničar, muzealac, konzervator i ravnatelj Muzeja za umjetnost i obrt te Muzeja grada Zagreba. Osim njih prikazane su i slike Kamila Tompe i Marte Ehrlich iz 1940. te obiteljske prijateljice Wiesnerovih Emilie Hrzić de Topuska.

Izvori

1. Obiteljski fotografski album Vande Kreačić, rođene Tompa.
2. SI NŠAM – Celje, sv. Danijel, RMK 1794–1801., str. 92.
3. SI NŠAM – Celje, RMK (matične knjige rođenih) 1651–1667., 1677–1723., 1724–1752.
4. SI NŠAM – Celje, PMK (matične knjige vjenčanih) 1694–1768., 1769–1806.
5. SI NŠAM – Celje, sv. Danijel, PMK (matične knjige vjenčanih) 1769–1804., str. 147.
6. SI NŠAM – Celje, RMK 1752–1772., str. 266.
7. SI NŠAM – Celje, MMK (matične knjige umrlih) 1757–1784., 1808–1834.
8. Zgodovinska zemljiška knjiga. Okružni sud u Celju, uložni broj 312, katastarska općina Šentjugert (Sv. Kunigunda).
9. Slovenec: političen list za slovenski narod. (Ljubljana) 31 97(30. 04. 1903).
URL: <http://www.dlib.si/results/?query=%27keywords%3dSlovenec+30.+04.+1903%27&pageSize=100> (20. srpnja 2014).
10. Nova doba. (Celje) 25 (02. 03. 1922), str. 3.
URL: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-4ANSU8UN/?query=%27keywords%3dNova+doba+%28Celje%29++25%27&pageSize=100> (20. srpnja 2014).

Literatura

1. Grčević, N. Fotografija devetnaestog stoljeća u Hrvatskoj. Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 1981.
2. Ferdo Wiesner Livadić – život i djelo. radova sa muzikološkog skupa održanog u Samoboru, 8. studenog 1992. Zagreb: Hrvatsko muzikološko društvo, 2003.

3. Kos, K. Začeci solo pjesme kao umjetničke vrste u Hrvatskoj. *Muzikološki zbornik/Musicological Annual* (Ljubljana). 2(2006), str. 25–39.
4. Kreačić, G. 2011. Dvesto let celjsko-samoborskoga rodu Wiesner Livadić. *Zgodovina za vse* (Celje). XVIII 2(2011), str. 37–48.
5. Kuhač, F. *Ilirski glazbenici. Prilozi za poviest hrvatskoga preporeda*. Zagreb: Matica Hrvatska, 1893.
6. Kuhač, F. K. *Korespondencija I/2 (1863)* [pripremio Ladislav Šaban]. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. *Izvori i dokumenti* br. 2, 1992.
7. Livadić, B. *Pjesme i pripoviesti*. Zagreb: Suvremena biblioteka, 1944.
8. Popović, Š. *Popis imanja Zagrebačke županije u doba ukidanja feudalnih odnosa. Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* (Zagreb), 28(1995), str. 282–298.
9. Radovinović, R. *Stari Karlovac, ulice, kuće, ljudi*. Karlovac: Grad Karlovac, 2010.
10. Silvester, M. 1988. *Medklubski sastanak jugoslavanskih pen klubov v Celju in Rogaški Slatini 1938. Celjski zbornik* (Celje). 1(1988), str. 149–162.
11. Schiffer-Ekhardt, A., Schaukal, B. *Graz zur Gründerzeit*. Leopold Bude, k.k. Hof-Fotograf. Graz: Leykam, 1993.
12. Strohal, R. *Grad Karlovac, opisan i orisan*. Karlovac, 1906.
13. Šćedrov, Lj. *Franz Zihak: »prvi zakonski učitelj glazbe ugovorom postavljen u kraljevskom gradu Karlovcu«*. *Glazba, riječi i slike. Svečani zbornik za Koraljku Kos*. Zagreb: Hrvatsko muzikološko društvo, 1999., str. 261–271.
14. Tomić, J. E. *Za kralja – za dom: historička pripoviest iz XVIII vieka*. 2. dio (Žrtve zablude). Zagreb: Naklada Matice Hrvatske, 1895.

Elektronički izvori

1. Biškupić Bašić, I. Overview of Gingerbread and wax crafts through the centuries. *Nar. umjet.* 39 1(2002), str. 115–131. URL: <http://hrcak.srce.hr/file/52939> (14. srpnja 2014)
2. *Arkiv za pověstnicu jugoslavensku. Knj. II*. Zagreb: Tiskara dra. Ljudevita Gaja, 1852. URL: <https://archive.org/stream/arkivzapovjestn01agragoog#page/n2/mode/2up> (15. srpnja 2014).
3. Bezić, N. Prilozi za biografiju Georga (Jurja) Karla Wisnera von Morgensterna uoči 150. obljetnice smrti. *Arti musices* (Zagreb), 35 1(2004), str. 47–61. URL: <http://dizbi.hazu.hr/?sitetext=346> (14. srpnja 2014).
4. Galović, K. *Zagrebačka Ilica: arhitektonsko-urbanistički razvoj*. URL: <http://kgalovic.blogspot.com/2012/05/zagrebacka-ilica.html>. (13. listopada 2012).

5. Glazbena škola Karlovac: http://glazbena-ka.hr/kako_je_pocelo.html (21. srpnja 2014).
6. Horvat, J. Samoborski šport 1740. – 2000. Zagreb: Samoborski športski savez, 2000.
URL: http://www.sport-zagrebacke-zupanije.hr/samoborski-sport/samoborski_sport_1940-2000.pdf (6. siječnja 2013).
7. Hrvatska enciklopedija.
URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=37686> (20. srpnja 2014).
8. Šterk, S. Muzej grada Zagreba: Zagrebačka fotografija u doba Habsburgovaca. URL: <http://www.mgz.hr/hr/izlozbe/zagrebacka-fotografija-u-doba-habsburgovaca,63.html>. (13. listopada 2012).
9. Majer-Bobetko, S. Djelovanje stranih (osobito čeških) glazbenika u drugoj polovici 19. stoljeća u našim krajevima. Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti 455. Muzikologija 7 (2005), str. 195–201. URL: (14. srpnja 2014). <http://www.hazu.hr/~azrnic/eRad455/Rad455MajerBobetko.pdf>
10. Arhinet HDA, Ivan Standl. URL: (14. listopada 2012). http://arhinet.arhiv.hr/_Generated/Pages/Stvaratelj.PublicDetails.aspx?ItemId=12158
11. Lexikon der Fotografen. URL: <http://www.fotorevers.eu/de/fotograf/Adele/1505>. (13. listopada 2012).
12. Lexikon der Fotografen. Ludwig Angerer.
URL: <http://www.fotorevers.eu/de/ort/Wien/1509/> (25. studenoga 2012).
13. Lexikon der Fotografen. Adèle Perlmutter.
URL: <http://www.fotorevers.eu/de/fotograf/Adele/1505/> (27. studenoga 2012).
14. Lexikon der Fotografen. Julius Gertinger.
URL: <http://www.fotorevers.eu/de/fotograf/Gertinger/1462/> (27. studenoga 2012).
15. Lexikon der Fotografen. Nikolaus Stockmann.
URL: <http://www.fotorevers.eu/de/fotograf/Stockmann/2073/> (27. studenoga 2012).
16. Angerer, L. Richard Wagner. URL: <http://www.courios.at/cartedevisite1.htm> (11. studenoga 2012).
17. Nagy, I., Friebeisz, I. Magyarország családai : Czimerekkal és nemzékrendi táblákkal. Vol. 11–12. Pest, 1865.
URL: <http://books.google.si/books?id=CfkUAAAAYAAJ&printsec=frontcover&hl=sl#v=onepage&q&f=false> (19. kolovoza 2012).

18. Das Nachtlager im Granada.

URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Das_Nachtlager_in_Granada (20. studenoga 2012).

19. Klasika.hr: Opera u Hrvatskoj.

URL: <http://www.klasika.hr/index.php?p=article&id=1162> (20. studenoga 2012).

20. Uredba o državnom prostorskom načrtu za območje Šmartinskoga jezera. URL: http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/sklepi/seje_vlade/91_seja/91sv9a.doc (13. siječnja 2013).

21. Tatarin, M. Novelistika Branimira Livadića. URL: <http://hrcak.srce.hr/file/109781> (24. srpnja 2014).

Elektronička pošta

1. Torkar, S. RE: Wiesner (elektronička pošta). Poruka za: Goranka Kreačić, 17. 1. 2013.

2. Torkar, S. RE: Dornik Wersin Višnjari (elektronička pošta). Poruka za: Goranka Kreačić, 17. 1. 2013.

3. Gavella, Nikola: RE: Zbirka arhivalija KT u HAZU (elektronička pošta). Poruka za: Goranka Kreačić. 28. ožujka 2013.

4. Gavella, Nikola: RE: Kamilova mapa z dokumenti (elektronička pošta). Poruka za: Goranka Kreačić. 24. ožujka 2013.

Summary

TWO HUNDRED YEARS OF THE HISTORY OF ARTISTIC KINDRED WIESNER (LIVADIĆ) THROUGH FAMILY PHOTOGRAPHS

This article presents selected photographs – ateliers' portraits of four generations of Wiesner Livadić and Tompa family members from the final decades of the Habsburg Monarchy. Photographs were discovered in 2012 in the family collection of Vanda Kreačić, born Tompa. They were all taken in ateliers of acknowledged photographers of the time including Ilaria Carposia from Rijeka (Fiume), brothers Varga and Ivan Standla from Zagreb, Leopold Bude from Graz and several court photographers - *Hof-Photographen* - from Vienna such as Ludwig Angerer, Adèle Perlmutter, Nikolas Stockmann, Fritz Luckhardt, and Julius Gertinger. A special mention is made of A. E. Disdéri, French photographer who introduced business card format - *carte de visite* -- format of half the photographs in the collection. The portraits were made between 1860 and 1899 with only few taken in the early 20th century. The article also contains research results on Ferdo Wiesner

Livadić's family tree on his mother's side. In Celje (*germ. Cilli*) parish books surname Wiesner is not mentioned prior to the arrival of Ferdo's father. As Franz Wiesner could have arrived to Celje from any part of the Monarchy, research of his ancestors was not possible. Research of ancestors on his mother's side could go back for only a century. His mother's ancestors were civil servants, just like Ferdo's father. For example his grand-grandfather Ignacije Wersin was a scribe while his grandfather Urban Dornik was listed in parish books as a painter. Apart from classical atelier photo portraits the collection contains several figural portraits taken in the studio with the full use of atelier accessories required by production standards of the time. Three photographs of buildings that housed Tompa family members at the end of the 19th and beginning of the 20th century are also included. The first is Tompa rural manor (*curia*) in Repišće, where Wanda Wiesner, granddaughter of Ferdo Wiesner Livadić, the renowned Croatian composer and one of the central figures of the Illyrian movement, married Janko Tompa, the member of lesser nobility. The other two represent currently disintegrating mansion Mayerberg/Prešnik near Celje in Slovenia, by Janko and Kamilo Tompa, sons of nobleman Janko Tompa and his wife Wanda (born) Wiesner. Only seven portraits have been identified with full certainty. Persons on four additional portraits have been identified with high probability. All efforts to identify persons on remaining photographs through analyses, comparisons, review of historical data available about these ateliers, as well as written remarks on the back of several photographs – all of which helped place the photographs into their proper historical time frame – did not provide satisfactory answers. Because of their documentary and artistic value, two photographs of the Tompa family taken by the Croatian historian, conservator and the director of the Museum of Zagreb Gjuro Szabo on their lands in Repišće 1910 are also included.

Keywords: *Wiesner Livadić family photographs, Tompa family photographs, Kamilo Tompa, Kamilo Wiesner Livadić, Ferdo Wiesner Livadić, Branimir Livadić, Ivan Reichherzer, Franjo Czihak*